

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ЗОБРАЖЕННЯ КОХАННЯ НА ОСНОВІ ДВОХ РОМАНІВ ГЕЙЗИ ГАРДОНІ
Молнар Домініка Лівія Юліївна

Студентка IV-го курсу
Освітня програма: 014 Філологія «Мова і література угорська»
Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ
Протокол № 7 /27 жовтня 2020 року

Науковий керівник:

Чордаш Василь Васильович, викладач

Завідувач кафедри філології:

Берегсасі Аніко Ференцівна
доктор габілітований, доцент, професор

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра філології

Кваліфікаційна робота

**ЗОБРАЖЕННЯ КОХАННЯ НА ОСНОВІ ДВОХ РОМАНІВ ГЕЙЗИ
ГАРДОНІ**

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконала: студентка IV -го курсу

Освітня програма: 014 Філологія «Мова і література угорська»

Молнар Домініка Лівія Юліївна

Науковий керівник: **Чордаш Василь Васильович,**
викладач

Рецензент: **Кейс Маргарета Юрїївна,**
кандидат наук, доцент

Берегове
2021

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

**A SZERELEM REPRESENTÁCIÓJA GÁRDONYI GÉZA KÉT
REGÉNYE ALAPJÁN**

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Molnár Dominika Livia

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: 014 Filológia «Magyar nyelv és irodalom»

Témavezető: Csordás László,
tanársegéd

Recenzens: Dr. Kész Margit,
kandidátus, docens

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I. ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ГЕЙЗИ ГАРДОНІ	
1.1. Дитячі та юні роки Гардоні.....	7
1.2. Початок літературної кар’єри.....	8
1.3. Роки, проведені в Егері, та написані після цього твори.....	10
1.4. Художній світ прози письменника.....	12
II. ТЕМА КОХАННЯ У ДВОХ РОМАНАХ ГЕЙЗИ ГАРДОНІ	
2.1. Історія створення роману «Невидима людина». Роль Зета у творі.....	14
2.2. Аналіз роману «Невидима людина» – акцент на любовній сюжетній лінії.....	16
2.3. Роман «В’язні Бога» й історична достовірність.....	23
2.4. Аналіз роману «В’язні Бога» – акцент на любовній сюжетній лінії.....	28
2.5. Джерело роману «В'язні Бога».....	37
2.6. Порівняльний аналіз сюжету та персонажів.....	40
2.7. Причини неможливості кохання.....	42
УЗАГАЛЬНЕННЯ.....	46
ЛІТЕРАТУРНИЙ ЗМІСТ.....	47
РЕЗЮМЕ.....	49

TARTALOM

BEVEZETÉS	6
I. GÁRDONYI GÉZA ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA	
1.1. Gárdonyi gyerek- és fiataalkora	7
1.2. Az író pályafutásának kezdete	8
1.3. Az Egerben töltött évek és ezután megjelent művei	10
1.4. Műveinek világa	12
II. A SZERELEM REPRESENTÁCIÓJA GÁRDONYI GÉZA KÉT REGÉNYÉBEN	
2.1. A láthatatlan ember keletkezése. Zéta szerepe a műben	14
2.2. A láthatatlan ember elemzése – előtérben a szerelmi szállal	16
2.3. Az Isten rabjai és a történeti hűség	23
2.4. Az Isten rabjai elemzése – előtérben a szerelmi szállal	28
2.5. Az Isten rabjai regényforrása	37
2.6. A történet és a szereplők összehasonlítása	40
2.7. A szerelem lehetetlenségének okai	42
ÖSSZEFOGLALÁS	46
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	47
REZÜMÉ	49

BEVEZETÉS

Mivel érdeklődési köröm az irodalom mellett a történelemre is kiterjed, mi lehetne kedvemre valóbb olvasmány egy történelmi regénynél? – gondoltam témám kiválasztása során. Kutatásom során az eddigiekben Gárdonyi Géza: A láthatatlan ember című regényével ismerkedtem meg bővebben, azon belül Atilla kultuszával. Most e regény mellé párosul egy másik történelmi regény, az Isten rabjai című mű. Figyelmem legjobban a két regény összehasonlítására, valamint a két regényben található szerelmi szálak bemutatására irányult. Igyekeztem megtalálni a közös és az eltérő pontokat a regény cselekménye, szereplői és a szereplők személyiségét illetően. Mindkét regény cselekményét bővebben leírtam előtérbe helyezve a szerelem érzésének a bemutatását, mindezt a regényekből vett idézetekkel alátámasztva. Sok szakirodalommal a tarsolyomban vágtam neki munkám megírásának, melyek közül Kusper Judit írása volt legnagyobb segítségemre. Ez szolgált alapul az Isten rabjai című regény elemzésére, valamint ennek segítségével készült el az „Ismerkedés A láthatatlan ember keletkezésével és Zétájával” című alfejezet is. Hasznos információkkal szolgált még Gárdonyi Géza életútjával kapcsolatban Hegedüs Géza és Bendek Marcell a szakirodalmi listán feltüntetett könyve.

A két regény eseményekben való bőségük által váltak kedvelt olvasmányokká számomra. Minden adott volt ahhoz, hogy átszellemüljek az adott korba, melyről olvasok és beleéljem magam a cselekmények sorozatába. Gárdonyi nagy figyelmet fordított a részletes leírásra, mely által a két történet minden apró mozzanata valóságként tükröződik képzeletemben. Főiskolai tanulmányaim, valamint előző évi évfolyammunkám megírása során Gárdonyi Géza életével a szakirodalom által nyújtott lehetőségek szerint megismerkedtem. Mint előző évfolyammunkámban, úgy most is egy fejezetet szánok bővebb kifejtésére. Célom, hogy Zéta és Emőke, valamint Jancsi és Margit „szerelmét” minél részletesebben elemezzem. Bemutassam beteljesülésének vagy be nem teljesülésének okait, ezen okok felkutatására Almási Miklós könyvét vettem alapul. Végezetül fel szeretném hívni a figyelmet azokra az apró részletekre, metaforákra, melyek a regényekben megjelennek. Célom még, hogy A láthatatlan ember és az Isten rabjai c. regényeket elemzésük által közelebb hozzam a mai olvasóhoz.

I. GÁRDONYI GÉZA ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

A Gárdonyi életét bemutató alfejezetek első felében igyekeztem évszámokkal is pontosítani az író életének egy-egy meghatározó részét, művének megjelenését. A második részben pedig arra törekedtem, hogy minél jobban bemutassam Gárdonyi egy adott életszakaszát évszámok nélkül, általánosságban. Igyekeztem a legfontosabb információkat kiemelni, melyek munkám szempontjából lényegesek: istenkeresés, az ember belső lelki világa. Foglalkoztam ezen kívül Gárdonyi műveinek a világával, kiemelten az Isten rabjai című regénnyel, ez a téma a fejezet lezárása is egyben.

Gárdonyi ellentmondásokkal volt tele, ami egyéniségének és művészetének megítélésére is rányomta bélyegét. Személyéről legendák, félreértések alakultak ki. Pályatársai nagy részétől eltérően az ő esetében nem volt táj, ahol bölcsője ringott, ahol gyökeret eresztett vagy ahova egy életen át kötődött volna. Már benne volt a korban, amikor megtalálta végleges otthonát. Vidéki ember volt, nem szenvedhette a nagyváros zaklatott életritmusát, gondolkodását és eszméit mégis a beköszöntő új század nyugtalansága határozta meg. A magyar irodalom egyik legzavarosabb lelki életű jó írója, életében megfigyelhető a pálfordulás, elidegenedés az emberektől, közben olyan szépen, világosan, egyszerűen és mégis gazdag lírai árnyaltsággal tud leírni embereket, helyzeteket, elmúlt korokat, szenvedő lelkeket, mint kevesen abban az időben (Hegedüs 1995).

1.1. Gárdonyi gyerek- és fiatalkora

Gárdonyi Géza (szül. Ziegler Géza) 1863. augusztus 3-án született Agárdon. Neve írói, költői munkásságáról ismert. Anyja Nagy Terézia, apja, Ziegler Sándor, géplakatosként dolgozott Bécsben, de a forradalom hírére hazaérkezve, jómódja révén saját költségen létrehozott fegyvergyárában fegyverkovácsként tevékenykedett. A szabadságharc bukása vagyonára nem volt jó hatással, ezután uradalomról uradalomra járva folytathatta mesterségét, mint géplakatos (Benedek 1963:382). Akármilyen keveset keresett, öt fia közül a korán értelmesnek mutatkozó Gézát jó iskolában taníttatta. 1970-ben elemi iskolai tanulmányait Sály faluban kezdte. Itt szereti meg a falusi embereket, a parasztyerekeket (Pintér 1941).

1874-től a sárospataki gimnáziumban, majd 1875-től a fővárosban végezte középiskoláit. Egyetemi tanulmányait apja már nem tudta finanszírozni, ezért Gézából csak tanító lehetett. Gárdonyi tehetségére már korán fény derült, diákkorában verselt. (Hegedüs 1995).

Az egri tanítóképzőbe iratkozott be. Új iskolájában sokat kell nélkülöznie, bár paptanárai sok mindenben segítségére voltak. Édesapja meghal, édesanyja kétségbeejtő körülmények között él, Gárdonyi alig tudja magát fenntartani. Sokat olvas, apró történeteket írogat, tanulásban egyre inkább gyengül (Pintér 1941).

Tanulmányai befejezte után tanított Katádon, Devecseren és Sárváron 1882 és 1885 között. (Benedek 1963:383). A Somogy megyei Katád község katolikus népiskolájában segédtanítói és segédkantori munkatársként tevékenykedik. 1883-ban Devecseri segédtanító. 1884. januártól kezdve a vasmegyei Sárvár község katolikus elemi iskolájának segédtanítója (Pintér 1941).

1.2. Az író pályafutásának kezdete

Kezdő tanító korától kezdve prózákat írt, emiatt hamar felfigyeltek rá, hamar bekerült az irodalomba. Magyarságtudatához, hazaszeretetéhez véleménye szerint magyar névnek kellett társulnia. Mivel Agárdon született, a közelben lévő Gárdonyban anyakönyveztették. Innen vette a Gárdonyi vezetéknevet, melyet azóta felettebb népszerűvé tett, olyannyira, hogy máig az egyik legtöbbet olvasott írók közé tartozik (Hegedüs 1995).

1888-ig Győrben újságírással illetve szerkesztéssel foglalkozott a Hazánk ill. a Tanítóbarát c. lapoknál. 1888-tól 1890-ig a Szegedi Híradónál és a Szegedi Naplónál tevékenykedik, 1891-ben az Arad és Vidéke c. lap munkatársa, majd Budapesten a Magyar Hírlapé (Benedek 1963:383).

Eleinte nehezen boldogul Pesten. Ponyvaregények írására kényszerül, majd a magyar paraszti életbe ásva magát, megírja a Göre Gábor- könyveket. Ezen műveivel lesz népszerű, melyeket később szégyell. Szemrehányást kap a nép megrágalmazásáért, ostobának mutatasáért, maga is egyetért a szemrehányásokkal. Első jelentős regénye A lámpás eszmeileg kitűnően elgondolt történet, ám túl elnagyolt, későbbi írásaihoz hozzá se mérhető (Hegedüs 1995).

A pályakezdő író élményvilága igazán sokoldalú: megtalálható benne a hírlapíró fokozatos tudatossá válása és a hazai példák, köztük Jókai, Mikszáth hatása is. Nem elhanyagolható az irracionális európai polgári filozófiák és a lélektani irányok ismerete. Ez a felsorolás mégsem teljes, hiszen Gárdonyihoz hozzátartozott a negyvennyolccasság, ami különbözik a századvég hivatalos hazafias szólamaitól. Elsősorban édesapja szabadságharcos emlékeiből nyer ihletet, de meghatározó életében a szociális függetlenség vágya és a népi-paraszti feltörekvés is.

Gondolkodásában szinte az elejétől megvan az európai tájékozódásra való törekvés, valamint a nacionális korlátokon túltekinthető akarat művei tartalmi-formai értékrendszerének alakítói, egyben világképének fő jellegzetessége. Az Egerben található könyvtárának tartalmát nézve megtudjuk, hogy nagyon változatos filozófiai, társadalmi és természettudományi témájú könyvekkel ismerkedett (Nagy 2000:14).

A széles körű érdekeltsége miatt Gárdonyi nem kötelezte el magát egyetlen elmélet mellett. A különböző hatásoknak köszönhetően formálódott világképe, átalakultak esztétikai nézetei, ezen hatások 1897 után voltak érzékelhetőek. Első pályaszakaszában a népélettel foglalkozott, melynek köszönhetően nagy sikerű művek íródtak. Az 1980-90-es évek eleje Gárdonyi írói eszmélésének időszaka. A pályaszakasz végén megíródik Az én falum című novelláskötet, melyen Jókai és Mikszáth hatása egyaránt érezhető (Nagy 2000:15). Széleskörű érdeklődése miatt világszemlélete modernebbnek tűnik Jókai romantikájától és Baksay Sándor rajzaitól. Gárdonyi fő törekvése, hogy a nép életét a „lelki emberrel” a középpontban mutassa meg (Nagy 2000:16).

Az író neveltetésének és újságírói pályáján szerzett tapasztalatainak köszönhetően lázadó, ellenzéki író volt. Az én falum novellái a konzervatív ízlés ellen forduló, új utakat kereső kísérletek. Győrben, a Tanítóbarát cikkeiben felmérést végzett a falusi néptanítók anyagi helyzetét. A szegedi újságokban a társadalmi viszonyokat tette neveltségessé (Egy amerikai Szegedről, A legfeketébb Afrikában, A szentek útja, Az állami emberszelidítőben, Egy botrányos iskolai értesítő stb.). A Magyar Hírlap tudósítója is volt, melynek törekvései egyeztek Gárdonyi társadalmi érdeklődésének: figyelemmel tudta kísérni a hódmezővásárhelyi tiltakozó megmozdulásokat, az agrárszocialista mozgalmak első megmozdulásait. Publicisztikája radikális hangon íródtak ebben az időben, írásai társadalmi reformokat sürgettek.

Az író társadalmi reformgondolkodása miatt egyéni A lámpás című kisregény, valamint ezzel magyarázható az Ygazság a földön című verses legenda. Mindkettőben felismerhető a szabadkőműves mozgalom szeretetbe oltott társadalmi egyenlőséget követelő törekvéseit (Nagy 2000:17-18).

Gárdonyi pályakezdő szakaszának jellegzetessége a lázadás és a menekülés. Ez a kettős irányultság belső ellentmondással is jár, felbukkannak a lételméleti gondolatok, melynek középpontjában az istenkeresés áll. Isteneresése nem egy rendkívüli jelenség, része annak az Európában megfigyelhető zavarnak, ami korának értelmiségi- és művésztudatát jellemezte. A belső küzdelem Gárdonyi egész pályáján jelen van (Az örök álmom itala, A tűz), de a 90-es években tükröződik a legjobban (Nagy 2000:19).

1.3. Az Egerben töltött évek és ezután megjelent művei

Az 1897-es Egerbe költözése után már csak az irodalomnak él. Művei egyre nagyobb elismerésnek örvendenek. A Petőfi, a Kisfaludy, a szegedi Dugonics Társaság, sőt még az MTA tagja is (Benedek 1963:383).

Egerben találja meg otthonát, innen már csak feljárt Budapestre. Mindhalálig magányos, különc életet él, lelki gondokkal küzd. Az egri magányában regényeket és novellákat, valamint színjátékokat ír, ezen írásokat az olvasók lelkesen fogadják (Hegedüs 1995). 1898-ban megjelent *Az én falum*. Már készül az Egri csillagok megírására, a török kultúra és mentalitás jobb megismerése végett Konstantinápolyba utazik (Pintér 1941).

1900-ban *A Pesti Hírlapban* befejezi az Egri csillagok publikálását. Párizsba megy, megismétlődő külföldi útjain sok anyagot gyűjt munkái számára (Pintér 1941).

1901-ben *A Nemzeti Színházban* március 29-én színre kerül *A bor* (Pintér 1941).

1902- *A Láthatatlan ember* megjelenése. Az író már biztos benne, hogy sohasem költözik el Egerből. Háztartását anyja veszi gondozásba, ő pedig nagy szeretettel neveli két fiát (Pintér 1941).

1908-ban *Az Isten rabjai* megjelenése. Ebben az időben hivatalosan is elválík feleségétől.

Életpályája utolsó egy-két évében Gárdonyi visszautasította a meghívásokat, a hivatalos címeket és rangokat, utolsó írásai a rend és nyugalom óhajáról tanúskodnak (Nagy 2000:29) Testi-lelki egészségét a megpróbáltatások megkoptatták, állapota leromlott. Bár szív-, máj- és vesebántalmakra egyaránt panaszkodott, s látása is meggyengült. Halála 1922. október 30-án következett be (Pintér 1941).

Gárdonyi életének az 1897-es év nem csak azért korszakhatár, mert ekkor költözött Egerbe, hanem mert ekkortól van jelen a lázadás és a menekülés dilemmája. Ez kényszeríti az élet, a halál, a természet és társadalom, az emberi lét viszonylatának átértékelésére, ami által új utak nyílnak meg előtte az elkövetkező években. Témavilága bővül, ezzel együtt a valósághoz való viszony is központi probléma (Nagy 2000:20).

Az írói szemlélet átrendezését az okkultizmussal való megismerkedés hatott. Elkezdte tanulmányozni bővebben a természetet, a mikrovilágot, melyben motivációja kételyeire való válaszkeresés volt. Az író átnézte a francia *Mercure de France* folyóirat teljes évfolyamát, amit el is olvasott. A folyóirat által széleskörűen tájékozódott az európai írók munkásságáról: Baudlaire, Büchner, Gorkij, Gleb Uszpenszkij, Feurbach, Korolenko stb. A folyóirat okkultista jellege megerősítette Gárdonyit abban, hogy átértékelje az emberi élet

viszonylatait. Világnézete letisztult, elvesztette jelentőségét az istenlét dilemmája (Nagy 2000:21).

Gárdonyi a század első öt évében a nép, a néphagyományok, a népi kultúra felé fordul. Ebben az időben Európa-szerte sok területen megnőtt a nép iránti érdeklődés, Gárdonyi népiessége azonban más volt: Az én falum erre a példa. A századforduló után novelláiban megmaradt a népélet bemutatása, újabb írásaiban a jellemek lélektanilag még hitelesebbek (Levél a kaszárnyából, Szegény ember jó órája, A parasztleány, Bódi meg a húga, Egy szál drót, Erdei történet, Gyurkó-Furkó, Két katicabogár, A dugóhúzó, A mutter stb.). Egy modernebb népszemlélet kap helyet az Egri csillagok című regényben (Nagy 2000:22). Gárdonyi Géza rokonszenvvel nézett a lélekteleenné váló város hányatott sorsú szegényeit (Fütőék, A kisgróf, A szürke stb.) és nagy érdeklődéssel volt a magyar történelem eseményei felé a szabadságvágy előtérbe helyezésével (pl. a Zéta és a Fekete Nap című drámái) (Nagy 2000:22-23).

A század első évtizedeiben megpróbálta rendezni valóságához való viszonyát. A láthatatlan ember problémafelvetése az egyén és a társadalom kapcsolatának értékszempontjait keresi egy szerelmi történetben. Hasonló témájú az Az a hatalmas harmadik, ami az író személyes élményeiből jött létre. A zöld szfinx a művész és a világ kapcsolatának konfliktusát tárgyalja.

Az eddig taglalt korszak társadalom- és önvizsgálatának szintézise Az öreg tekintetes, amely az egyedüllét és a magány okozta keserűségről szól (Nagy 2000:24). Szintén ilyen témát dolgoz fel Az ezeréves ember története is, amely egyfajta reményvesztett önfeladásnak értelmezhető, de ezzel együtt tiltakozás is az elnyomás, a függőség és a rabság ellen. Méltó párja az Isten rabjainak.

Gárdonyi továbbra is foglalkozik a népélettel, de már még nagyobb szociális érzékenységgel (Borzasztó emberek, Mikor a csősz ünnepet csap, A pintyőkék, Nem volt párja, Messze van odáig stb.), nagy odafigyelést tanúsít a városi ember nyomorára, rokonszenvesen próbálja ábrázolni őket (A tej, Ora pro nobis!, Két vándor stb.). A szimbolikus történetekben a művész és a valóság viszonyával foglalkozott (Csakugyan ember), a boldogság utáni vágy idillbe helyezése tűnik fel a Hosszúhajú veszedelemben. Gárdonyi mintha megérezte volna a háború veszedelmét, egyik elbeszélésében, 1913-ban elítéli a gyilkolást (Megérkezett), helyére állítja a szeretet mindent legyőző erejét (Te Berkenye, Szunyoghy miatyánkja) (Nagy 2000:25).

Pályájának e szakaszában műveiben megőrzi a realizmust, művészetének legfőbb erényét. Gazdag novellisztikáján túl regényei is jelentősek voltak. A magyar regény

fejlődése szempontjából jelentős eredményként Gárdonyi megteremtette a lélektani tézis-regényt, a történelmi regényei pedig egyre inkább a lélek-tanulmányá alakító polgári történelmi regényírás gyakorlatával hozható rokonságba (Nagy 2000:26).

Gárdonyi harmadik pályaszakaszára nézve többek által „az egri remete” hamis legendája ismert. Az értékelések hanyatlást, művészi kiüresedést emlegetnek, amit a magány következményének tudnak be. Pedig nem lehet érzékelni látványos törést Gárdonyi pályáján az utolsó években. A háború éveiben inkább gazdagodásról beszélünk a háborúellenes írásait nézve. Az egyik legjobban megírt regény Gárdonyi életútját nézve az Aggyisten Biri!, melyben elutasította a háborút. Gárdonyi Egerben írt műveit akkor értjük meg, ha egész életművének fő kérdésköre felől nézzük. Az író a való világ ellentmondásával és az önkifejezés kételyeivel küzdött, de erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy úrrá legyen a történelmi kor káoszán. A forradalmak idején főmunkatársa volt a Néplap című folyóiratnak, tagja volt a Vörösmarty Akadémiának, az Írói Választmánynak, ennek köszönhetően került a Kisfaludy Társaság „számonkérő széke” elé. (Nagy 2000: 28).

Félelmeinek hangot adva a Ki-ki a párja című regényében a csendes halált jeleníti meg, majd keserűségeit írja le a Boldog halál című elbeszélésében. Szomorúságából csak távolabbra mutatóan jelenik meg a vigasztalás. Két fontos regényében jelenik még meg az emberi érzések természetes kiélése (Ida regénye, Bibi). Életének utolsó évei érdekesek, mintsem fontosak. Az új politikai rendszer megpróbálta felhasználni tekintélyét, bár Gárdonyi tett engedékeny gesztusokat, de függetlenségét nem adta fel. Gárdonyit kételyeitől a halál váltotta meg 1922-ben (Nagy 2000:29).

1.4. Műveinek világa

Legtöbbször három korszakot különít el a szakirodalom Gárdonyi pályáján: a korai, olykor ponyvaízű, a népiesség irányába elmozduló „romantikus” periódust (1863– 1897), majd az azt követő történelmi nagyregények évtizedeit (1897–1914), végül pedig a „kiábrándult”, „hanyatló” korszakot (1914–1922). Ez a fajta korszakolás Nagy Sándortól származik (Nagy 2000).

Formailag legtökéletesebb írásai a novellák, főleg a paraszti világról szóló novellái. Gárdonyinál elsőként jelent meg az igazi paraszt a maga gondjaival-bajaival (Hegedüs 1995). Versei gondosan lettek megfogalmazva, mégis jelentéktelennek mondhatók. Verseiben konzervatívan nyilvánul meg (Hegedüs 1995).

Társadalmi regényeiben azonban már megjelenik a modern törekvés. A társadalom iránt nincs kimondottan érdeklődéssel, viszont nagyon sokat foglalkozik a lelki élet bomlásával.

Műveiben nagy hangsúlyt kap többek között a rossz családi élet, az öngyilkosság, gátlásokkal teljes boldogságkeresés, félelem a női szeszélytől (Az a hatalmas harmadik, Az öreg tekintetes, A hosszúhajú veszedelem, Szunyoghy miatyánkja). Ezekben is megjelenik az idill utáni vágyakozás, e vágy lesz a finom lélektani ábrázolás tárgya. Néha azonban sikerül megtalálnia az élet derűs oldalát (Ida regénye, Ábel és Eszter) (Hegedüs 1995). Színjátékaira jellemző az újszerűsítésre való törekvés. Ezen törekvését részben sikerül megvalósítania pl. A bor című színművében (Hegedüs 1995).

Leghibátlanabb regényei azok, melyekben a szerelem megjelenítése párosul a felidézett múlt képeivel: a történelmi regényei. Ilyen az Egri csillagok, A láthatatlan ember, Isten rabjai. Ezekben lírai erővel érzékelteti a régi korok légkörét, ahol örök örömeket és örök bánatokat okoz az örök szerelem (Hegedüs 1995).

Ezen történelmi regények történelmi források tanulmányozásának gyümölcsei. Az egyes ember sorsa kiváltképp érdekli Gárdonyit: A láthatatlan emberben Zéta, az Isten rabjaiban a kertészlegény, az Egri csillagokban Bornemissza Gergely (Benedek 1963:383). Az Egri csillagok a legszebb emberi erénynek olyan nagyepikája, mely máig az egyik legnépszerűbb ifjúsági regény (Hegedüs 1995).

II. A SZERELEM REPREZENTÁCIÓJA GÁRDONYI GÉZA KÉT REGÉNYÉBEN

Ezen fejezet a romantikus szálak bővebb bemutatására szolgál Gárdonyi Géza: A láthatatlan ember és Isten rabjai című regényeiben. A két regény cselekményének, szereplőinek összehasonlítása lelhető fel még itt. A láthatatlan ember című regényben Zéta, az Isten rabjaiban pedig János kertész szemszögén keresztül követhetjük végig az események sorozatát. Megjelenik a regényekben a romantikus szál, de már nem a regényességre, érdekességre, hanem az ember belső világának bemutatására szolgál.

2.1. A láthatatlan ember keletkezése. Zéta szerepe a műben

A láthatatlan ember c. regény Gárdonyi történelmi regényeihez képest kiforrottabb, kerekesebb alkotás. Gárdonyi tulajdonképpen ebben a regényben teremtett sajátosan egyéni regényformát művészi mondanivalója számára. Gárdonyinak A láthatatlan ember című művében stabilizálódik világnézete, mely már végigkíséri egész művészi pályáját. Ez a regénye sem mentem a romantikus száltól, de már nem a regényességre, érdekességre, hanem az ember belső világának bemutatására törekszik. Elmaradnak a romantikus kitérők, a komikus mellékfigurák, kompozíciója egységesebb, szervezesebb (Kispéter András:1970:102-104).

Gárdonyi kihívásként tekintett az írásra. Tudatosan átgondolta, megtervezte a munkafolyamatot. A szegénység és a nagyobb fokú műveltség hiánya gátolta az író céljai elérésében. De nem adta fel: kitartóan készült a pályára, olykor erőn felül gyarapítva könyvtárát. A könyvei bővülése számával, műveltsége is egyre nagyobbá vált. Makacsul, napokon keresztül elbújva, visszavonulva olvasgatott, információt gyűjtött. Tanult történelmet, filozófiát, természettudományokat (Király 2013:155).

Gárdonyi miután Egerbe költözik, egy nagyepikai mű megírása foglalkoztatja. Gárdonyi belekezdett a történelmi tárgyú regény megírásába, de nem sok kellett, hogy rájöjjön: az iskolában elsajátított történelmi tudás és az írói tapasztalat kevés ide. Félretette az Egri csillagok megírását, s hozzálátott egy új alapokon nyugvó történelmi regény műfaji sajátosságainak kidolgozásához (Király 2013:156). Gárdonyi tudatos író volt. Az foglalkoztatta, hogy hogyan tud ezekből az alkotói elemekből, gondosan összeválogatott, kidolgozott részletekből egy egységes egészet: egy regényt alkotni.

A láthatatlan ember ötletét hun Atilla alakja ihlette:

„Elolvastam Thierryt, Fesslert, Prizkosz rétort. S Atilla kiemelkedett előttem a múlt ködéből, alakja óriássá nőtt. Priscos különösen megragadott. Szinte önként kínálkozott a

gondolat, hogy szolgáját teszem meg ablaküvegül, s azon át mutatom meg a hun kornak mozgalmait. Hogy a rabszolga alkalmas médium legyen, teremtenem kellett melléje egy hun leányt, aki odaköti a hun földre” (Gárdonyi 1974:54).

Gárdonyi egy kötött alakot helyez regénye középpontjába. Zéta szemszögén keresztül követhetjük végig Attila diadalmos hódításait és halálát, a birodalom történelmének sorsdöntő mozzanatait. Zéta okos, gazdag, a császár barátja, amikor történetét leírja. Története elején hányatott sorsú rabszolga, szemünk láttára nő fel. Addig azonban, míg nyugodtra fordul sorsa, rengeteg szenvedésen kell keresztülmennie. Lemond személyes szabadságáról, önként rabszolgának áll, hogy a szerelmes nővel lehessen. Reménytelenül szerelmes egy Emőke nevű hun leányba, a lány azonban Attiláért rajong. Zéta elfogadja egy másik lány, Disida szerelmét. Nagy titka azonban örökké benne marad (Király 2013:157).

A láthatatlan ember előszava egyben utószóként is értelmezhető „Kérdezzétek Konstantinápolyban: ki ismeri Zétát? Mindenki azt mondja:

-Én is.

És némelyek hozzáteszik:

-Könyvtárosa ő a császárnak, és barátja a jeles Priszkosznak. Bölcs és becsületes ember. A szíve arany. Hát én volnék az a Zéta. S bizony mondom: nem ismer engem senki. Igaz, hogy könyvtárosa vagyok a császárnak, és hogy Priszkosz szeret engem, de bölcs ember nem vagyok. A becsületesem se felt nélkül való. És hát emberszeretetről szólhat-e olyan, aki ölt? Ölttem. Embert öltem, nem is egyet: százat. Loptam is, csaltam is. Mindezt megírtam ebben a könyvben, mintha gyónnék. A bölcsességemet is megítélhetik ebből, vagyis a bolondságomat, amelynél nagyobbbat ember még nem követett el ezen a világon. Azután mondják meg majd ők is, hogy ismernek-e engem. Dehogyan ismernek! Az állatok ismerik egymást, az ember nem, Még Dzsudzsia sem ismer engem, pedig feleségem és őrzőangyalom, s nyitva előtte fiókom és szívem egyaránt. De azért nem ismer. Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca nem ő. Ő az arca mögött van. Láthatatlan” (Gárdonyi 1966: 8). Ez a részlet egy olyan előszóban jelenik meg, ami már valami után értelmezhető, egyszerre van előtte és utána az eseményeknek. Zéta önmagát is jellemzi: a görög ábécé egyik betűjéről kapta nevét jelezvén, hogy ő maga is egy apró részlete csak a történetnek. Mivel a jelentés a betűkből áll össze, az ő elbeszélése is fontossá válik, még akkor is ha saját magát láthatatlannak írja le. Feladata Priszkosz mellett, hogy lejegyzetelje a történéseket. Beszédes azonban, hogy milyen a kapcsolata lejegyzett szövegével. Zéta nem jegyzetelheti azt, amit szeretne, hiszen mint ahogy említi is, ezek Priszkosz jegyzetei. Egy alkalommal Zéta angvallá emeli a hun nőket jegyzetében, melyre Priszkosz nemtetszését fejezi ki

(Kusper 2015:90). Az olvasó ezen a ponton el is bizonytalanodik, hogy vajon kinek a jegyzetéről is van szó. Zéta önmagát az események lejegyzetelőjeként mutatja be, azonban azt is hangsúlyozza, hogy ő „láthatatlan”. Mindenesetre a későbbi könyv valóban láthatatlan, csak annak neve marad fenn, akiről a feljegyzések szólnak. Priszkosz rétor művei egyszerre láthatóak és láthatatlanok. A művet magát nem ismerjük, töredékeit ismerhetjük meg más szerzők által. Gárdonyi regénye tehát nemcsak Zétát teszi láthatóvá, hanem Priszkosz-műveit is egyben (Kusper 2015:91).

2.2. A láthatatlan ember elemzése – előtérben a szerelmi szállal

A láthatatlan ember című regény 1902-ben jelent meg. Két kiemelkedő szereplője Zéta és Emőke. Zéta egy görög ifjú, aki Atilla hun király városába érkezik, ahol szerelmes lesz egy előkelő hun leányba. Zéta ezután a szerelem hatására számos kalandba és megpróbáltatásba keveredik. A láthatatlan ember Gárdonyi történelmi regényeihez képest kiforrottabb, kerekesebb alkotás. Az író tulajdonképpen ebben a regényben teremtett sajátosan egyéni regényformát művészi mondanivalója számára.

Zéta először egy hun legénytől hall Emőkéről, aki életével fizet a lány iránti szerelméért. A hun-hasonlóképpen, mint később Zéta- beleszeretett Emökébe, Atilla király testvérének a lányába. Tudta, hogy ez a szerelem nem bontakozhat ki a társadalomban betöltött szerepük miatt, mégis úgy alakultak a dolgok, hogy ez sodorta vesztébe: *„Szereti a fű a csillagot, de a csillag messze fenn ragyog; Jaj, a csillagos ég de magos! Szegény földi fűszál harmatos”* (Gárdonyi 1966: 23). Először Zéta nem értette meg a hant, hogy történhetett meg vele, hogy egy lány miatt ilyen bajba sodorta magát: *„De ha az én gazdámnak leánya volna, akármilyen szép leánya, én az eszemet el nem veszteném”* (Gárdonyi 1966: 24). Zéta kíváncsi volt nagyon Emökére, a hallottak miatt rossz véleménnyel volt róla: *„valami pogácsaképzű, tenyeres-talpas hun leány lehet* (Gárdonyi 1966: 29). Még első ránézésre sem fogta meg a lány, később azonban Zéta szemében *„mégis szép leánnyá vált”* (Gárdonyi 1966: 30). Már az első találkozás után is nagyon sokat gondolt a lányra, az olvasó Zéta szavaiból rögtön érzi, hogy kettejük történetének lesz még folytatása: *„Az a leány a halál szellemét ábrázolta nekem. Mi emberi csontváz alakjában, kaszával és homokórával festjük a halált. A hun földön a fekete szemű és piros szájú leány. Akinek megjelenik, meg kell halnia”* (Gárdonyi 1966: 30). Mínta Zéta arra figyelmeztetné saját magát is ezzel, hogy ne essen abba a hibába, melybe a hun esett. Sokszor gondolt a hunra, aki tanította őt, azonosulni kezdett történetével, az először szerelméért megvetett hunra most már sajnálkozva gondolt *„Arra a bájos halálpillangóra gondoltam. Micsoda*

karcsú, lenge járású leány! Micsoda mély tekintetű szem! S máris van benne valami méltóságos. Ó, te szegény bolond Deél, az ilyen hölgyeket nem lovászoknak nevelik!" (Gárdonyi 1966: 32).

Zéta saját magán is észrevette, hogy egyre többet gondol a lányra. Tudta, hogy nem helyesen cselekszik ezzel, azonban bármennyire is próbált, nem tudott parancsolni érzéseinek, gondolatainak „*De mi állt énbennem, hogy így megdobbán a mellem? Mi közöm nekem avval a leánnyal! Ha annyira van is hozzám, hogy a ruhája széle hozzám ér, akkor is tovább van tőlem, mint a világ nyugati széle a keletitől*” (Gárdonyi 1966: 39). Zéta minden alkalmat megragadott, hogy Emőkét lássa „*De mikor már az út közepén voltam, arra gondoltam, hogy miért ne nézzem meg még egyszer a Halál kisasszonyt. Úgyse látom többé az életben soha. És hát a holdat is nézheti mindenki, ha el nem is érheti soha*” (Gárdonyi 1966: 41). Egyszer a királynénak köszönetnyilvánításul egy csokor virágot kellett volna vinnie, azonban a virágokkal valami egész más történt „*Belemarkoltam a kosaramba, és szórtam eléje a virágot. Rá se néztem, mintha nem is neki csinálnám, csak mentem előtte, és a kosarat rázva hintettem a virágot az út sarára*” (Gárdonyi 1966: 42). E cselekedete vezette Zétát első hazugságára, mely eset pont Prizkossal történt, aki mindig a hazug emberek megvetésére tanította őt „*Vártam, hogy a föld megrázkódik erre a hazugságomra, vagy hogy a nyelvem kiszakad gyökerestől, de egyik se történt*” (Gárdonyi 1966: 44). Zétáék után Csáthék is útra keltek Emőkével együtt, mely út meghatározó volt Zéta számára. Sok minden történt az úton, mely a cselekményeket olyan irányba vitte, hogy Zéta személyesen is beszélhetett Emőkével, mely beszélgetés nem végződött jól

„- *Ó, ha a kezd is megcsókolhatnám, ezt a szép tündér kezét...*

-Szemtelen!- riad rám villanó tekintettel. – Szemtelen kutya! S a lovagló vesszejével rácsapott az arcomra” (Gárdonyi 1966: 48). Emő az eset után egyedül hagyta Zétát, majd megbánva tettét kétszer is visszament hozzá. Zéta nagyon megharagudott, nem reagálva Emő segítségnyújtó szándékára „*A harag átcikázott rajtam, mint a villám a komor fellegen. Éreztem, hogy ember vagyok. Ha ő Jupiter leánya volna is, én meg csak egy tinó, nem volt oka arra, hogy megüssön*” (Gárdonyi 1966: 49). Haragja Emő iránt másnapra elmúlt és ugyanúgy betöltötte minden gondolatát a lány, mint azelőtt. Azon töprengett, hogy mi történhetett volna, ha másképp alakul a találkozásuk „*Milyen különös az emberi arc! Az ő arca is változatlan volt, az enyém is. Mikor rám pillantott, bizonyára azt gondolta, hogy az én arcom gyűlöletet takar. De mit takar az ő arca?*” (Gárdonyi 1966: 50).

Zéta jegyzeteiben is hamar helyt kap Emőke: „*-Olyan volt az, mint egy nagy fehér galambraj. A hun nők angyalok. És van köztük egy, aki olyan szép, hogy a föld is*

gyönyörűségtől remeg, ahol jár rajta” (Gárdonyi 1966: 64). Priszkosz jegyzetei miatt óvatosságra inti Zétát „-Vigyázz, fiam-mondja nyugodtabban egy percnyi csöndesség után-, abban a korban vagy, amelyikben az emberi test a virágzása korát éli. Ilyenkor sok lepke kering körül: vigyázz a lábadra, nehogy elveszítsed a fejedet” (Gárdonyi 1966: 64), aki maga is tisztában van vele, hogy cselekedetei és gondolatai egyszer bajba fogják sodorni. Tudja jól, hogy kevésbé ismeri ő Emőkét, a lelkét. A teste az, ami kifordította „okosságából”. Néha-néha találunk arra utaló jeleket, hogy Zéta próbálja magát megvédeni, próbál mást tenni, mint amit érez kisebb-nagyobb sikerrel „De jobb is, ha nem jön elő az a leány!” (Gárdonyi 1966: 65). Az idő elteltével Zéta olyannyira a lány rabja lett, hogy egyes dolgokat jeleknek vélt venni, szerette volna, ha Emő valamilyen módon üzen neki „S gondolkoztam, hogy miért igazította meg a fátyolát. Hátha azért, hogy az arcát akarta nekem megmutatni? Vagy hogy kezét lássam, a jobb kezét, amelyen nem volt kesztyű, s a legformásabb női kéz volt a világon!” (Gárdonyi 1966: 71).

Egy alkalommal, amikor Zéták Rika királynéhoz látogattak, nagy öröme Emőkét is ott találta. Nagyon bátor lépéseket tett Zéta annak érdekében, hogy valamilyen módon közelebb kerülhessen az áhított lányhoz. Ez alkalommal felajánlotta a királynőnek, hogy rajzol neki és a körülötte lévő lányoknak, akik nagy lelkesedéssel fogadták Zétát „És körülcsicseregtek dicséretekkel” (Gárdonyi 1966: 75). Ezen dicséretek közül Zéta csak az Emőkéére volt kíváncsi, aki csak annyit jegyzett meg, hogy „szép”. Jó alkalom volt ez arra, hogy minél több időt töltsön a lánnyal, aki minden gondolatában jelen van „Láttam, hogy Emőke csodálkozva néz rám, s életemben először éreztem, hogy nem cserélnék sok gazdag emberrel” (Gárdonyi 1966: 74). Olyannyira jól sikerült ez a találkozás, hogy többször is megisméltődött. Egyszer a görög nőkről kérdezősködtek, s a beszélgetés végére Zéta saját magán, majd Emőkén keresztül meg is mutatta, hogy milyen egy görög nő „Én megszoktam Konstantinápolyban, hogy meztelen karokat és lábakat lássak, de Emőkét látva szédültem. Pedig a karja és lába még nem volt telt és gömbölyű. Valami virági volt! Gyöngé. Azt lehetett volna vélni, hogy víz jár az ereiben, mint a fehér nárcisznak, s hogy ki szokott állni a napfénybe, hogy nőjön, mint a nárciszok” (Gárdonyi 1966: 85) vélekedett Zéta Emőkét látván. Zéta egy alkalommal, mikor megharagudott Emőkére, elmulasztotta a lehetőséget, hogy megcsókolja kezét. Hamarosan azonban erre is sor került „Megfogtam mind a két kezemmel, mint ahogy madárkát simogatunk, s fél térdre ereszkedtem, gyöngéden megcsókoltam” (Gárdonyi 1966: 90).

Zetáék hazafelé készülődtek, de nem tudott úgy elindulni, hogy még utoljára ne lássa áhított szerelmét „Ha csak az árnyékát is láthatnám, még egyszer, utoljára!...” (Gárdonyi

1966: 95). Csáthék házához ment egy kitalált ürüggyel. Sok várakozás után sem láthatta Emőkét, viszont az ablakból valaki egy rózsát dobott le neki, melyet vélte, hogy Emőkétől kap jelként „*Vajon csakugyan ő adta-e? Száz gondolatom bólintva felelt rá. Egy gondolatom azt mondta: Hátha véletlenül esett le? Hátha csak egy gyerek hajította ki vagy valamelyik cseléd? De hátha mégis ő!*” (Gárdonyi 1966: 96). Zéta egész úton hazafelé azon töprengett, hogy mi történne, ha mégis visszamenne Atilla városába „*De hogyan forduljak vissza? Hogyan váljak meg a gazdámától? Megmondhatom-e neki, hogy egy olyan leányhoz térek vissza, aki bizonyára Atilla egyik fiának van nevelve?*” (Gárdonyi 1966: 97). Cselhez folyamodva Zéta útnak indult visszafelé kavargó érzésekkel, sok kétellyel a szívében, mely kételyeket felülmúlt a szerelem érzése „*A szívem remegett, mint a kocsonya. Ó, hogyisne: loptam, csaltam, gazságot követtem el! Soha nem hittem volna, hogy ennyire elaljasodok!*” (Gárdonyi 1966: 100). Tudta jól, hogy komoly következményekkel járhat minden, amit cselekszik, félt is tőle, hogy megbánja „*Ma még nem vagyok rabszolga; ma még valami okon visszatérhetek. De mi történik velem, ha elhagyjuk ezt a partot, s beljebb bánom már meg, amit cselekszem*” (Gárdonyi 1966: 104). Próbálta magát nyugtatni, érvelni amellett, hogy vissza kell mennie Emőke miatt, nagy reményekkel indult útnak, mely remények beteljesülésére maga is tudta, hogy csekély az esély „*De ha arra a leányra gondoltam, rózsaszínűvé vált az éjszaka, s rémek helyett galambok búgtak körül. Van rá példa a történelemben, hogy előkelő nők rabszolgáknak váltak a rabjává. Emberi törvényt az emberi szívre ráabrancsolni nem lehet. A szívnek törvényei külön valamik*” (Gárdonyi 1966: 105). Nem számított rá azonban, hogy az út végén miféle megpróbáltatásokkal kell szembenéznie, s hogy azok, akik vele tartottak nagy bajt hozhatnak rá.

Végül Zéta, ahogy szerette volna, Csáth szolgája, vagyis kísérője lett. Zétának Csáth udvarában nem volt könnyű dolga, hiszen szolgatársai kiközösítették felsőbbrendűsége miatt. Hősünk arra számított, hogy ezáltal többet fogja látni Emőkét, terve azonban nem vártan alakultak, hiszen Emőke értetlenül állt Zéta visszatéréhez „*-Nem értelek. Miért cselekedted? – Csupán azért- feleltem keblemre nyúlva-, hogy megtudjam: te adtad-e nekem ezt a rózsát? Bámulva, a szemöldökét összevonva nézett a rózsára. Aztán megint az arcomra fagyott a szeme: -Nem. És kisietett a szobából. Én is kitámolyogtam. A világ összezavarodott a fejemben*” (Gárdonyi 1966: 129). Nem sokszor beszélhetett Emőkével, azokon az alkalmakon is elutasító volt vele a lány, s csupán egészsége felől érdeklődött. Csáth számára igen alkalmas csatlós volt Zéta, így a tél közeledtével új ruhát adott számára, aminek nagyon megörült, holott a ruha eléggé nagy volt rá „*Már régen óhajtkoztam, hogy hun ruhám legyen. Hun akartam lenni! Ha hun vagyok, egy lépéssel közelebb vagyok Emőkéhez*” (Gárdonyi

1966: 136). Ez a kegyesség azonban nagyot fordult, amikor görög követek érkeztek a házhoz. Zéta rögtön tudta, hogy lelepleződik nagy titka, hogy ő írta a levelet, melyben Priszkosz szolgálja ajánlja őt Csáthnak „-Gazember!- ordította olyan hangon, hogy a faház reszketett belé- hej, kutya gazember!... És megfordította a széket a feje fölött. Én csak a karomat emelhettem föl védelmemre. De a rettenetes csapástól a karom leroppant, lelettyenteltörött. A szék is eltörött. Csáth kezében csak a székláb maradt. Azzal is úgy sújtott föbe, hogy világomat veszítve kerültem el a szőnyegen” (Gárdonyi 1966: 143). Ezután Zéta sok ideig betegen feküdt, a cselédek ápolták. Sokszor eltűnődött, hogy mi vezette idáig őt, még ebben a helyzetben is minden gondolata Emőke volt „Sokszor eltűnődtem, hogy mi is van azon az arcon, amely engem is elbűvül? Részekre szedtem gondolatomban: hát hús, bőr, bőr-semmi. Aki először tekint rá, nem marad rajta a tekintete” (Gárdonyi 1966: 145). Rossz helyzetéből Priszkosz levelének köszönhetően lett volna kiút, azonban még sanyarú sorsát is jobban elviselte, minthogy többé nem lássa Emőkét

„Apám elbocsát. Váltásdíj nélkül bocsát el. Már meg is izente Priszkosznak.

-Nem megyek haza.

-Nem mégis haza?

-Nem. Nem bánom, akármennyit is kell szenvednem. Nem élhetek úgy, hogy téged ne lássalak” (Gárdonyi 1966: 147). Még mindig a rózsa adta neki a reménységet, holott Emőke többször is tagadta, hogy tőle kapta volna.

Csáth egy nap magához hívatta Zétát, magyarázatot várva a történetekre „-Uram- feleltem szomorúan-, lágyuljon meg a haragod irántam: nem vagyok én annyira kormos, mint amilyennek látszom. Én, hogy a gazdámval itt jártam, megszerettem a hun életet. Egy napon Szabad-Göröggel találkoztunk, aki ékes hun ruhában jött elénk, vígan, boldogan. Elmondta, hogy rab volt, de csatába kísérte urát, s vitézkedett. És hogy most is volt rab egy asztalnál ült azzal, akinek szolgált” (Gárdonyi 1966: 150) magyarázkodott a fiú. Atilla és serege bosszúból a római birodalom ellen indult harcba „Erre Atilla kitűzte a piros zászlót. Lovasokat küldött a világ minden tája felé, hogy a hadakat táborba szólítsák. És ekkor az élet megváltozott” (Gárdonyi 1966: 170). Napokon és heteken özönlött a sok had Atilla szavára az induló elérkeztéig. Csáth és Zéta is velük tartott, eljött a búcsú ideje. Zétát ebben a pillanatban is az foglalkoztatta, hogy amennyiben visszatér, remélheti-e Emőke társaságát, de kész volt meghalni is a lányért „-Ha visszatérsz is- felelte aztán-, ígérni nem ígérhetek semmit, Zéta. Jó fiú vagy, de ebben az órában oly messze állsz tőlem...és mindig és örökkön messze állsz tőlem...De ha térsz vissza...ha nem térsz vissza” (Gárdonyi 1966: 177) . Zéta összeismerkedett Csegével, aki a véletlennek köszönhetően pont Emőkébe volt szerelmes „

Nem mertem ránézni. Éreztem, hogy sápadt vagyok. Az a pillanat elég volt arra, hogy meggyűlöljem azt az embert. A markom a törömbe szorult: beledöföm! Bele a disznó kancsalba!” (Gárdonyi 1966: 183). Zéta tovább érdeklődött Csegétől ez ügyben, de Csege szavai nagyon felzaklatták és beárnyékolta reményeit. Zéta úgy könnyített érzéseiben, hogy próbálta nem elhinni a hallottakat „*Tudtam, hogy hazudik, mert hiszen Emőke sohasem járt egyedül, s a napnyugta mindig otthon találta őt, de ha csak századrésze is igaz annak, amit mondott, ha csak annyi is igaz, hogy Emőke egyszer melegen pillantott rá, akkor... Csege nem térhet haza elevenen!*” (Gárdonyi 1966: 185). Csege valóban hamarosan életét veszítette egy betegség következtében. Zéta az ütközet során sokszor elgondolkodott, hogy mi sodorta idáig, majd sérüléséből adódóan nagyon sok kínt élt át a harc mezején „*Elvérzek vagy szomjan veszek el! Ez a gondolat elbágyasztott. De miért is fekszek én itt vérben, döglovak és idegen halottak között, magam is talán reggelre halott? Mi hozott engem ide? Szenvedni nagy célokért, vallásért, emberi nemzetért, tudományért- valami. De szenvedni egy macskáért, egy nőnemű hun gyermekért, aki oly műveletlen, hogy az ábécét sem ismeri; olyan barbár, hogy szalonnát eszik reggelire, és aki még csak jókedvében se néz rám szeretőn...*” (Gárdonyi 1966: 235). Zéta bár megmenekült a csatából, de elkaptat az akkoriban terjedő pestist. A sebesületeket összeszedők emiatt otthagyták, ami még csak a kezdet volt, rengeteg megpróbáltatással kellett szembenéznie. Végül minden akadályt túlélt „*Bolond az, aki kétségbeesik. Íme, énreám hány alakban tört a halál. Hol üstökösként ragadt meg, hol a lábamat, hol a mellemet, belém is bújt- s mégis itt vagyok*” (Gárdonyi 1966: 250) és Lupusz püspökhöz került, aki nem győzött betelni Zétával. Jómódban élt udvarában, pappá is szentelték, azonban mégis boldogtalan volt itt. Lupusz meglepődött, mikor megtudta Zéta boldogtalanságának okát. Próbálta meggyőzni, a helyes útra terelni „*- Különös, hogy ilyen tanult, okos ember, mint te vagy, ennyire rabja egy tudatlan, oktalan szoknyának. Hiszen én is voltam fiatal, én is cselekedtem bolondságokat: másztam falat, átúsztam folyót, álldogáltam hideg, szeles éjszakán olyan ablak alatt, amelyik mögött a tündér nyugodtan hortyogott, de már az életemet nem tettem volna tányérra, hogy odanyújtsam neki névnap ajándékul*” (Gárdonyi 1966: 255).

Zétán ismét felülkerekedett az Emőke iránt érzett szerelem és ismét visszavonzotta Csáth udvarába. Zétát meleg fogadtatás és nagy meglepődés övezett, hiszen mindenki azt hitte, hogy életét veszítette a csatában. Rika királyné hívta udvarába, ahol ismét találkozhatott Emőkével, elmesélte nekik miként ment keresztül, míg távol volt „*Nem szoktam elfogódni. Ritka az az ember, akinek a tekintete megzavar. De akkor, hogy ismét láthattam Emőkét s éreztem, hogy a szeme rajtam pihen, alig bírtam megszólalni. Csak álltam előttük: nem*

tudtam, hol kezdjem” (Gárdonyi 1966: 263). Zéta sokat mesélt a csatáról, Csáthról, de Emökét legjobban Atilla érdekelte „*Ha anyán bejön, beszélj Atilláról. Szép lehetett, mikor megjelent a sereg előtt aranyos sisakban... be szép lehetett az az ember! Szép, mint valami földön járó isten!*” (Gárdonyi 1966: 272) így képzelte el Emöke Atillát a harcban. Csáth úgy vélte legjobb döntés az, ha Zétát Atillának ajándékozza, mivel sok szolgáját elvitte a pestis, így került a fiú Atilla udvarába. Azért sokszor hívták még Csáthék Zéta nagy örömeire, ezen alkalmakkor találkozhatott Emökével, ilyenkor Emöke újra és újra Atilláról érdeklődött „*Atilla mindig fiatal marad. Olyan ő, mint, nézd, ott a fali szőnyegünkön Árész, aki leszállt a felhőkből és páncélt öltve küzdött a hadakban. Nem látod-e azt az erőt, amelyhez hasonló más ember szemében nincsen? Ha haragszik, még a falevelek is remegnek. Ha mosolyog, még a felhők is megnyílnak*” (Gárdonyi 1966: 279-280). Zéta nem gyanakodott Emöke kijelentéseiben, hiszen sokan így vélekedtek Atilláról. Atilla egy nap vacsorát rendezett, mely vacsorán táncmulatságra is sor került. Itt már Zéta is jelen volt, látta ahogyan Atilla Emökével is táncol „*Láttam Emökén, hogy boldog. A szeme szinte mámorosan merült a király szemébe. Komoly volt. A király is. Soha életemben nem láttam embereket olyan komolyan táncolni*” (Gárdonyi 1966: 283). Másnap Atilla király megkérte a kezét Ildikónak, amit Emöke nagyon szomorúan fogadott „*Zéta, mi szomorúbb a halálnál? Csak bámultam. Mit is szólhassak az ilyen kérdésre? Ő maga felelt. Fejét ingatva bámult maga elé: -Az élet*” (Gárdonyi 1966: 285), ezen szavakon Zéta még sok ideig törte a fejét. Atilla minden násza után felszabadít valakit. Zéta, Atilla udvarában elfoglalt kiemelkedő helye miatt, úgy gondolta most talán ő lehet az a valaki. Erre már nem volt lehetősége, hiszen időközben életét vesztette. Disida arra kérte Zétát, hogy ne menjen el Atilla temetésére, valamint kiderült, hogy az eddig reményt adót rózsát is tőle kapta

„*-Te adtad azt a rózsát?*

-Haragszol érte? Rosszat tettem vele? Nem akartam. Bocsáss meg. Utadban többé nem leszek. De ne menj el a temetésre” (Gárdonyi 1966: 297). Zéta Disida tanácsa miatt nem maradt volna otthon, azonban Emöke kérésére nem mondhatott nemet „*Én ott maradtam. Amit tettem, meg kellett tennem. Ő kért rá. Ha azt kívánta volna, hogy ugorjak a kútba, beleugrottam volna, mert ő kívánta*” (Gárdonyi 1966: 299-300). Atilla temetésére, Emöke ment el Zéta helyett szolgaruhában. Mint az később kiderült, ezzel Zéta megmenekült a haláltól, mivel Atilla szolgálait vele együtt eltemették „*Tetemeit tettük hármas koporsóba. Így vittük föld alá, föld alá, víz alá. Íjak húrja pendül; nyílvevesszők suhognak: Hű szolgálid ottan körüléd borulnak*” (Gárdonyi 1966: 308). Emökének hasonlóan nagy szerelem volt a szívében, mint Zétának, csak neki Atilla iránt. Feláldozta életét érte.

A városban Atilla halálát követően irtózatossá váló vérengzés tört ki, melyre Zétát Disida figyelmeztette, majd menekülésre buzdította

„Fölkeltem, mint az alvajáró, és megfogtam a leány kezét:

-Disida.

-Menekülj, Zéta! Menekülj!

-Velem jössz-e?

A feje alázatosan lekókad:

-Ha megengeded.

Csak egy tekintettel néztem vissza. A város égett. A királyi palota tornya sárgán izzott a bíborszín lángtengerben. Mintha nyugat felől is hajnalodna. És elindultunk” (Gárdonyi 1966: 310). Bár a regényben hamarabb kiderül, hogy Zéta és Disida összeházasodnak, az olvasó nagy megdöbbenésére. Zéta mindig is kiemelten érdekelte, Disidát, melyet a fiú nem szívesen fogadott, sőt zavarta érdeklődése. A regényben jónéhány példát találunk rá, amikor Zéta elutasítóan viselkedik a szolgálánnyal *„Egyáltalán kellemetlen jelenség volt szegény: mint valami szoknyás fiú, és gyermekszag terjengett belőle”* (Gárdonyi 1966: 79) korábban ezt gondolta Zéta róla. Az idő múlásával azonban a „gyermekszagú” lány felnőtt, és egyre szebb volt Zéta szemében is *„Meglepett annak a leánynak a szépsége: Mi volt ő, mikor először láttam: füstös, éretlen gyerkőc. Most az arca fehér és gyöngéden piros. Fekete két szeme: mint két fekete pillangó. A haja dús. Keze, lába formás. Csak beleütődött a szemem, és elámult rajta”* (Gárdonyi 1966: 288). Zéta megértette, hogy Disida volt az, aki mindvégig mellette állt, szerette, szenvedett miatta és ezzel egy időben világossá vált számára, hogy Emőke szíve sosem volt az övé *„Most látom csak őt, most, amikor már nem látom”* (Gárdonyi 1966: 310).

2.3. Az Isten rabjai és a történelmi hűség

Gárdonyi regényeinek egyik jellegzetessége, hogy nem a történelem kiemelkedő alakjai vannak az események középpontjában, hanem a mellékszereplők felváltják a nagy hősöket, ezáltal ők válnak főszereplővé. Így van ez az Isten rabjaiban is, hiszen a főhős itt sem a történelmi események kitüntetett alakja, Margit hercegnő, hanem az őt figyelő Jancsi. Ő uralja a regényben a narrátor szerepét (Kusper 2015:67). Legfőképpen ez a külső környezet, a történelmi és társadalmi háttér bemutatásában mutatkozik meg, mindig érzékelteti azt a távolságot, ami a beszélő világa és az elbeszélte világ között húzódik. A mű olvasója nem tudja pontosan, hogy melyik korba is csöppent bele, azonban jeleket kapunk arra vonatkozóan, hogy el tudjuk helyezni ezeket az eseményeket. Lassan bontakozik ki az

elbeszélés ideje „*Vesztettül pusztítottak a tatárok. De hogy a Dunán nem bírtak akkor átkelni, hát a leölt embereket egybehordták a parton. Magas hullámokat raktak a halottakból. Én is láttam*” (Gárdonyi 2012: 7) ebből kiderül, hogy a tatárjárás után járunk, valamint az emlékező viszonyát is megtudjuk magáról az emlékről (Kusper 2015:68). A tragédiából kiemeli a legborzalmasabb eseményeket, azonban a trauma a közelmúltban történhetett, mivel a mesélő szükséztudóan tud róla beszélni. A legpontosabb időmegjelölést az apácák beköltözésével kapjuk a klostomba, amikor kiderül, hogy „*nem volt olyan, aki ne szenvedett volna az alig tíz éve múlt tatárjárásban*” (Gárdonyi 2012: 51). János kertész szavai által egyfajta keretet kapunk az eseményekről. Amikor a liliumról beszél, azzal együtt Margitot is jellemzi „*Lásd: ritka méltóságos virág ez.. Szemétsöpredékben díszlik legszebben... Csendet szeret... félrehelyet... Ahol kevesen járnak, ott nő magasra...*” (Gárdonyi 2012: 9), a mű egészét nézve értjük meg, hogy inkább Margit, mint a lilium jelenik meg. Jancsira nézve hasonló példát lehet felhozni. Amikor Jancsi a király szolgálatára szólítják, az anyja megnyírja őt „*Az asszony jókora virágcserepet kapott fel a földből. A cserepet rányomta a fia fejére fülig, s elnyírta alatta a fiú haját*” (Gárdonyi 2012: 12) fején tehát korona helyett cserép van foglalkozásának jelképeként. Az is egy jelként értelmezhető, hogy olyan haját vág neki, mint amilyen a szerzeteseké, hiszen később Jancsiból barát lesz (Kusper 2015:69).

Rögtön a mű elején allegorikus képpel találkozunk, amikor Jancsi mint egy mesét, úgy képzei el a rá váró kalandokat „*Sohasem járt Budán. Csak a mesékből hallotta, hogy ott lakik a király. Némelyik mese arról is szólt, hogy a parasztfiú hogyan barátkozik össze a királykisasszonnyal. Bizonyára új szűr van akkor a parasztfiún. Más mese arról szólt, hogy a királykisasszonyt sárkánynak kell odaadni, de egy bátor legény megszabadítja, s van aztán lakodalom! Álmodott Jancsi aranyról, ezüstről, koronás emberekről és koronás asszonyokról, és egy új szűrrel reggelig*” (Gárdonyi 2012: 12). Ezen rész akár jóslatként is értelmezhető. Jancsi a királyról szóló történeteket csak mesében hallott, vagy pedig meseként értelmezett. Ebbe a világba kerül bele a parasztfiú, aki új szűrjében, tehát már nemesebbként szólítja meg a királylányt. A sárkányt mindenképp le kell győzni, hogy ne adják oda neki a királykisasszonyt. A sárkánytól csak egy bátor legény mentheti meg a lányt. A Jancsi által említett szűrre azért van szükség, hogy magabiztossággal ruházza fel a fiút, mint egy varázstárgy. Jancsi elszökése után jobban megismerjük őt és belső gondolatait, tulajdonságait. A szigetre érkezésével fontosabbá válik a belső világ ábrázolása, mint a külsőé, mintha a szigetre lépésével a külvilág is bezárulna (Kusper 2015:70). Eleinte kisebb lopásai olyan tárgyakra irányulnak, melyek ismeretlenek számára, később metaforaként azt a kis piros krétadarabot lopja el, amivel a királylányt rajzolták „*a lábánál koldus térdel,*

bokros szakálú, rongyos. Az asszony valamit nyújt neki. De a keze feje még nincs megfestve” (Gárdonyi 2012:18). Később Jancsi sokszor említi, hogy hiányzik valami Margit életéből, amitől teljes lehetne. Az átlátszó üveg a fényes, mégis a sárba rejtett áttetsző lélek képét takarja. Jancsinak sokszor meg kell változtatnia az általa elképzelt mese részleteit (Kusper 2015:71).

A királyi családot nézve sem egyértelmű számára, hogy valóban ők azok, hiszen máshogyan képzelte el őket. Főleg a királylányt keresve *„De melyik a királykisasszony? Az-e, amelyik azt az ezüstkapcsos könyvet hozza a hóna alatt? Nem, az a duzzadt képű. Vagy aki a kalitkát hozza? Nem, az apró szemű. Vagy akinél az aranyrámás kép van? Hiszen az vénasszony. Jancsi nem bírja megválasztani. Talán nincs is velük? Talán később jön? Talán valami aranyos kocsin jön? Tekintete a hosszú nyelvű keresztet tartó leányon áll meg. No, az szép leánygyermek, az a fehér ruhás! Mily áhitattal énekel! Tejszín arcú és fekete szemű. És milyen helyes kis fekete saru van a lábacsájára szíjazva!”*(Gárdonyi 2012: 50). Margitra nézve, bár szépnek találja, meg se fordul a fejében, hogy ő lehet a királylány. Bár a mesékben is a királylány a legszebb, ez a lány nem rendelkezett azokkal a hozzá méltó kellékekkel, mely által ráismerhetett volna. Felfedezhet az olvasó olyan jeleket a történet során, mely előjele a későbbi Szent Margitnak, vagyis a Margit-legendának (Kusper 2015:71-72). A metaforikus nyelv jelen van szinte minden szereplő megszólalásaiban, az érsek így beszél Margitról *„akit Istennek fehér báránnyá szentelt e felséges királyi pár, hogy elvonja Isten e sokat szenvedett hazáról a pusztító kegyetlen tatárt”* (Gárdonyi 2012: 51). Margit tehát áldozat, sors nem önmagával fonódik össze, hanem egy cél elérésének érdekében: hogy a királyi pár, ezen felül a haza elnyerje Isten kegyelmét. Egy ponton a királyi pár arra sarkallja Margitot, hogy politikai házasságot kössön, mely felvetésre határozottan ellenkezik, saját akaratából szeretné betölteni a ráért áldozat szerepét. A királylány metaforaként jelenik meg, mint Jézus menyasszonya. Jancsi szintén báránnyá változik, valamint az áldozat-szerep is rá lesz ruházva *„Ezt a báránnyát vezesd a mesterhez”* (Gárdonyi 2012: 81). Ezután Jancsi számára nincs más lehetőség, minthogy a szerzet tagjává válik és hasonlatossá válik Margit áldozati bárány szerepéhez (Kusper 2015:73).

Margittal elsőként az apácák beköltözésekor találkozik messziről, ezután mindig arra vágyik, hogy közelebről láthassa *„Látni akarta a királykisasszonyt közlebről, közelebről, szemtől szembe...És szinte reszketett”* (Gárdonyi 2012: 52). A látás a megismerés metaforájaként szolgál ebben az esetben, hiszen Jancsi a szemén keresztül akarja felépíteni a számára új világot. Nem elég neki távolról szemlélni a lányt, ezért a kertbe megy *„A kertet különben is ő ültette az anyjával. Jogot érzett arra, hogy odaálljon. Keze munkáját vallja a*

sok zöldikélő orgonabokor, kövér levelű tulipán, bimbós pünkösdi rózsza, szegfű, gyöngyvirág, liliom száz tő is. De most csak a tulipán virágzik. A gyöngyvirág is bimbóztat tél-túl. Bizony, ha érzés volna a virágban, mind kinyílt volna erre az ünnepre” (Gárdonyi 2012:52). Jancsi magának véli a kertet, mely a zárt klastrom ablakaként szolgál a külvilág felé. Margitot mindenki megcsodálja, amikor a kertbe lép, s egy pillanatra ott van előttünk mindazon metafora, melyek további sorsában jelentést fognak kapni „A fehér leányka álmélkodva forgatja körül hosszú pillájú, tiszta kék szemét. A tulipánokra is rábámul. Aztán a kúton marad meg tekintete. –Szomjazom-mondja az anyjának” (Gárdonyi 2012:53). A királylány a fehér színnel felveszi az áldozati bárány, a fehér liliom és a fehérruhás menyasszony szerepét is. Először a tulipánokat nézi meg, vagyis Jancsi kezének munkáját, mely Jancsival is azonosítható (Kusper 2015:74). A tulipán a melegben nyílik ki, csak tavasszal, majd hamar elhervad, s csak egy föld alatt pihenő hagyma marad belőle az új élet reményével. A liliom még nem virított ki, a mű végére hasonlóképpen a virágba boruló liliomok illat nélkül, bezárva fognak kiteljesedni. A tulipán úja megjelenik Margit és Jancsi találkozásakor, amikor Margit leszakít egyet, melyet Olimpiádész asszony nem néz jó szemmel. Margit egy önfeléd pillanatban szakítja le a virágot s felejtí szemét a virág ültetőjén. Így láthatjuk, hogy Margit, ha elfeledkezik a szigorú szabályokról, apró örömei is lehetnek. A felismerés miatt ő is tulipánná változik (szégyenében pirossá válik az arca). Margit „szomjazom” kijelentése metaforikusan és szó szerint is értelmezhető: anyjától táplálást, vagyis itatást kér, anyai gyengéd szeretetet, ám abban a világban, ahová szülei kényszerítették nem tud kiteljesedni. Szomjazik, amint a kútra néz, az ivás lehetőségére (Kusper 2015:75). Anyja helyett Jancsi teljesíti kérését, amivel együtt végre közelebből láthatja a lányt. Jancsi boldogsága ezután nem ismer határokat „No, nem sugárzott boldogabb emberre az égi nap azokban a percekben. Hogy ő adhatott innia! Hogy ott láthatta a kedves királyleány finom kis arcát közeles-közletről! Hogy az a két fekete szem egy pillanatra az ő szemébe nézett! És azt mondta: Köszönöm” (Gárdonyi 2012: 54:55). Jancsi elképzeléseit a tökéletes királykisasszonyról Margit kinézetében megtalálja. Elfelejtí azonban, hogy Margit ruhája mindent eltakar. Azért felejtheti el ezeket, mert őt legfőképpen az arca és a lelke érdekli. Jancsi később úgy érzi, hogy bárcsak örökre benne maradt volna ebben a pillanatban. A királykisasszonnyal való közös történeteit ezután csak a fantázia szüli „Közben arra gondolt, micsoda boldogság lesz mindennap találkoznia a gyönyörű királykisasszonnyal. Bizonyára megszólítja őt majd, és beszélgetnek. Érezte, hogy kedves barátság fűzi majd őket össze. Meg is tesz ő mindent Margita kedvéért. Szabad idejében madarat szed majd neki, fülemülét és pintyökét.-Tessék, Margit kisasszonyom, magának

hoztam.-Köszönöm, Jancsi.-S beteszi majd nagy örvendezve a kalitkába” (Gárdonyi 2012: 57).

Jancsi egy alkalommal megtalálja Margit labdáját, melyet először meg akar tartani, azonban mikor megtudja, hogy Margité, visszaadja neki. Jancsi ezt a jelenetet úgy értelmezi, hogy együtt labdáztak, ezzel felnagyítva saját szerepét is a történetben. Margit emiatt kapja meg első büntetését, soha többé nem hajlandó labdázni (Kusper 2015:77). Jancsi mindent félreértő értelmezése mögött fellelhető egy másik szöveg, amely pontosan érti, mi történik körülötte. Jancsi egyre inkább eltávolodik anyja értelmezésétől, nyelvétől. Nemcsak nyelve, de viselkedése sem megfelelő a klastromi élethez, nem tudja saját magát sem azonosítani az apácaszereppel (Kusper 2015:78). A regény szereplői mind megpróbálják értelmezni az őket körülvevő jelenségeket. Értelmező nyelvük metaforikus. Szikárdusz mindent a rab metaforájára fűz fel, így lesz mindenki valami felsőbb hatalomnak a rabja „-Mink is rabok vagyunk-e? –Mink is. –Mink kinek a rabjai vagyunk? –Isten rabjai, fráterem” (Gárdonyi 2012:125). Bajcsy vitéz a csuhát koporsónak mondja „Koporsóban járó halottak vagytok” (Gárdonyi 2012:155). A jelek különböző nyelven való értelmezése végigkíséri Jancsit. A Bajcsynál tett látogatás után újra Margita gondol nyolc év távollét után is (Kusper 2015:79). Jancsi hamis énekhangja miatt nem lehet misés pap. Jancsi képtelen emiatt önmagát kifejezni, azonban írni és olvasni megtanul. A későbbiekben az írás adományát használja ki, hogy eljuttassa szavait az apácákhoz, ezen belül Margithoz (Kusper 2015:81). Mivel Jancsi nem találja a Margitnak ígért imádságot, ezért ír egy másikat. Jancsi írása egyéni ez által, de azzal, hogy fölé ír egy címet, máris Szent Ferenc imádságává válik. Megfigyelhető, hogy a leírt szónak milyen deiktikus ereje van, Jancsi az imádságnak köszönhetően jut be Margithoz a klastromba. Margit ezután az ő imádságát imádkozza, az ő szavaival szól (Kusper 2015:82).

Ennek a partner nélküli párbeszédnek köszönhetően Jancsi része lesz annak a kapcsolatnak, mely egyre jobban Jancsi lényegévé válik: „gondolatban szinte vele élt Margittal, akaratlanul is” (Gárdonyi 2012:212). Az anyja révén tud meg dolgokat Margit klastrombeli cselekedeteiről, ennek következtében Jancsi újabb virágnévvel ruházza fel Margitot, valamint arcot ad az ábránd-alaknak. Azért van szüksége erre, mert ritkán adódik alkalom arra, hogy közöttük párbeszéd jöjjön létre, a körülmények nem teszik lehetővé. Jancsi azzal, hogy növényi léttel ruházza fel Margitot, megfosztja őt arcától. Először egy virággá válik, majd ennek a virágnak teremt arcot a vele néma párbeszédet folytató Jancsi. A megszólítás eszköze az imádság lesz, mely eljut Margithoz (Kusper 2015:83).

A királylány elérhetetlensége miatt Jancsi fráter egy képet teremt róla, mely a sajátja lehet, formálhatja, imádkozhatja. Jancsi igazából nem is ismeri Margitot. Hall róla néhány apácától, baráttól, legtöbbször az anyjától. Anyjára azonban leginkább az jellemző, hogy elbeszélései a meséhez állnak közel, gyakran túlzásokba esik, felnagyít eseményeket (Kusper 2015:84). Jancsi évek alatt gyűjt össze Margitnak egy kanálnyi rózsavizet. Margit halála után meglátja a Mária-képet, ami átváltozik apácává, kezében liliummal. Margit ekkor Jancsi számára egyszerre múlttá és jelenné válik. Azzá a képpé válik, amit Jancsi mindig is szeretett volna látni. Ezután válik Jancsi számára valósággá a mágia „*Valóságot látott-e vagy csak álmot? Az illatát mintha érezné. A lilium*” (Gárdonyi 2015: 345). Jancsi eddigi Margit-képe, melyet ő teremtett magának képzelete által így kap arcot és kedves hangot (Kusper 2015: 85). Jancsi tetteivel, hogy illattal ruházza fel Margit testét megadja a Margit-legenda létrejöttének alapját, azáltal, hogy „csodát” varázsol Margit sírjába. Ezen túl tudjuk a királylány korábbi tetteit is csodaként értelmezni. Ennek köszönhetően az Isten rabjai című regény nemcsak következménye, hanem előzménye is a Margit-legendának (Kusper 2015:86-87).

2.4. Az Isten rabjai elemzése – előtérben a szerelmi szállal

Az Isten rabjai című regény első kiadása 1908 áprilisára tehető. Gárdonyi olvasta Ráskai Lea Margit-legenda című művét, ennek hatására írta meg az Isten rabjait. Elgondolkozott rajta, hogy milyen lehetett Margit élete, majd egy évnyi kutatómunka után kibontakozott előtte regényének a cselekménye. A történet két kiemelkedő alakja Margit és Jancsi. Árpád-házi Szent Margit életét gyermekkorától haláláig nyomon követjük a regényben Jancsi fráter szemszögéből, aki reménytelenül szerelmes a lányba.

A regény elején bővebben megismerkedünk Jancsival, János kertész fiával. Jancsi és édesanyja elkerül a királyi család közelébe, ahol Jancsi vágyakozást érez az iránt, hogy láthassa a királylányt, Margitot: „*Látni akarta a királykisasszonyt közlelől, közeles-közlelől, szemtől szembe...*” (Gárdonyi 1970:62 oldal). Sokszor gondolt rá, elképzelte milyen is lehet ő: „*Látta a tündérléányt, amint a földig érő napsugár- haját aranyfésűvel fésüli egy meztelábás királyi szolgáló*” (Gárdonyi 1970: 33 oldal) ilyen és ehhez hasonló gondolatai voltak a lányról. Ezen elképzélése hamar megbukott akkor, mikor látta, hogy a királyi család tagjai is egyszerű kinézetű emberek: „*Már nem képzelte olyan tündérléány a királykisasszonyt, hiszen látta a királyt, királynét, királyfiakat, de még mindig maradt valami csodás a képzeletében a királykisasszony felől*” (Gárdonyi 1970:60). Azért mikor meglátta, mégis elvarázsolta: „*No, az szép léánygyermek, az a fehérruhás! Mily áhitattal énekel!*”

Tejszín arcú és fekete szemű. És milyen helyes kis fekete saru van a lábacskaájára szíjazva” (Gárdonyi 1970: 60 oldal). Később pedig *„Szép fehér. A keze is fehér. A szeme fekete, igen-igen szép fekete*” (Gárdonyi 1970: 99 oldal)- így jellemezte Margitot.

Jancsi fiatal, furfangos fiú talpraesett, aki nem veti meg a lopást sem. Éppen egy szőrlabdácska eltulajdonításán jár az esze *„De ím, egy fehérruhás leányka lebben fel az ölfá tetején- fekete nagy szemű. Jancsinak csak eldobban a szíve: királykisasszonyka! Valóban Margit volt. Ahogy feljutott az ölfá tetejére, aggódva pillantott hátra. Aztán a tenyerét a szájához tette: szólott könnyörgően Jancsinak:*

- *Édes fiúcska! Dobd vissza a labdát!*

- *Ihol e! S feldobta a labdát*” (Gárdonyi 1970: 87 oldal).

Amikor alkalma nyílt Margitot látnia, mindig hatalmas boldogságot érzett és szerette volna megállítani az időt: *„No nem sugárzott boldogabb emberre az égi nap azokban a percekben. Hogy ő adhatott innia! Hogy ott láthatta a kedves királyleány finom is arcát közeles-közletről! Hogy az a két fekete szem egy pillanatra az ő szemébe nézett! És azt mondta: Köszönöm. Miért nem lehet megállítani az idő folyását! Hogy maradna az a gyönyörű pillanat hosszú napokig, évekig, örökkön való, amint Margit az ő szemébe néz, s azt mondja: Köszönöm!”* (Gárdonyi 1970: 65 oldal).

Jancsinak nagy tervei voltak kettejüket illetően: *„Közben arra gondolt, hogy micsoda boldogság lesz mindennap találkoznia a gyönyörű kis királykisasszonnyal. Bizonyára megszólítja őt majd, és beszélgetnek. Érezte, hogy kedves barátság fűzi majd őket össze. Meg is tesz mindent Margita kedvéért. Szabad idejében madarakat szed majd neki, fülemülét és pinyőkét.- Tessék Margit kisasszonyom, magának hoztam. – Köszönöm, Jancsi. – S beteszi majd nagy örvendezve kalitkába*” (Gárdonyi 1970: 68 oldal). Azonban Jancsi ezen ábrándok megszületésekor nem tudta még, hogy Margitra nagy küldetés vár fiatal kora ellenére: *„Jertek hozzátok magatokkal e kedves királyi leánykát, akit Istennek fehér báránként szentelt e felséges királyi pár, hogy elvonja Isten e sokat szenvedett házáról a pusztító kegyetlen tatárt, s hogyha a jövőben is haragos szemmel nézne Isten ez országra, pillantsa meg benne az ártatlan gyermeknek imádkozó arcát*” (Gárdonyi 1970: 61 oldal). Jancsi viszont egy nagyon egyszerű neveltetésű gyermek, akinél ha arról érdeklődnek, hogy tud-e olvasni, az a válasza, hogy: *„- Írni nem tudok, de olvasni elolvasok én százig is*” (Gárdonyi 1970: 77 oldal). Nagy változás történik életében, amikor úgy hozza a sor, hogy barátnak szegődik. A tizenkét éves gyermek, aki mit sem tud a szerzetesek életéről, hirtelen közéjük keveredik:

„- Hát tudod-e : mi a barát?

- *Tudom- felelte Jancsi örömmel.*
- *Hát mi?*
- *Olyan tisztelendő úr, aki saruban jár.*
- *És mit gondolsz, miért jár saruban?*
- *Jancsi vállat vont:*
 - *Mert nincsen csizmája” (Gárdonyi 1970: 104-105 oldal).*

Levonható tehát a következtetés, hogy Jancsi szándékán kívül keveredik bele ebbe a komoly szabályok betartását követelő életbe, Margiton azonban már gyermekkorában látszott nevelésének köszönhetően, hogy közel áll hozzá a hit. Ebben a korban ez nem meglepő, hiszen jobbára minden ember vallásos volt. Jancsiból ennek ellenére az évek hosszú során komoly, érett, Istenhez hű ember válik elszakadva ezzel attól a lehetőségtől, hogy anyjával maradva, láthatná Margitot. Jancsi bár nem láthatja őt, sokat hall róla, amiket érdeklődéssel figyel. Margitról azt rebesgetik történetekkel alátámasztva, hogy *„Isten is apácának teremtette”* (Gárdonyi 1970: 119 oldal), nagy reményeket is fűznek hozzá: *„-Adná Isten- szólalt meg a prior-, hogy a mi kis Margitunk igaz, tökéletes apácává fejlődjön. Egy rossz apáca megrontja mind a klastromot, de ahol egy tökéletes apáca van, száz rossz is lehet körülötte, az az egy megtartja a klastromot, mint márványoszlop az épületet”* (Gárdonyi 1970: 120-121 oldal).

A szerzetesek és apácák nagy reményei Margithoz nem csak üres képzetek voltak, ha érdeklődött valaki utána, mindig csak jót tudtak mondani róla, sőt túlon-túl is gyöngeszívűnek nevezték:

„ - Hogy viselkedik a kis Margit?

-Jól, orvos fráter. Soha nem is volt engedetlen” (Gárdonyi 1970: 157 oldal), *„Csodás hírek szállongtak róla az országban. Beszélték, hogy ájtatosabb bármelyik apácánál is, a konyhában éppúgy vállal hetességet, mint a többi szórór, és dolgozik minden alázatos munkát”* (Gárdonyi 1970: 196). Csak a már említett Jancsival való beszélgetés kiderültével kapott csak dorgálást, de azóta *„...rá nem bírják a társai venni, hogy labdázzon”* (Gárdonyi 1970: 158). Margit példát mutatott azzal, hogy apácának állt, ottléte óta egyre több főúr szerette volna, ha az ő lánya is apacaként él: *„ A királylány látására mentek. Nem tudom, mit bámulnak rajta. Mondják, hogy az ország minden vidékéről ellátogatnak oda a nemesasszonyok”* (Gárdonyi 1970: 170). A nemesek lányai nem voltak hozzászokva ehhez a lemondásokkal teli életformához: *„ A nemesek lányai henyélnek és vinyároznak, a királylány meg dolgozik, mint valami szolgáló”* (Gárdonyi 1970: 223). Margit cseppet sem örült annak, hogy őt bámulni látogatnak el oda.

Közben Jánosból is derék szerzetes lett. Erről tanúskodik egy történet is, amikor Bajcsy vitéznek Isten létéről próbált bizonytságot tenni. Bajcsynak tetszett Jancsi, akiről bebizonyosodott, hogy amellet, hogy erős a hite, testi erejében sincs hiány. Bajcsy vitéz szerint: „*Kár ezért a fiúért...*” (Gárdonyi 1970: 184), ezzel arra gondolt, hogy kár érte, hogy vitéz helyett barátnak állt. Szerinte kevés a jó magyar vitéz, ezért Jancsinak rendi vitéz ruhát, kardot, íjat és kelevézt ajánlott. Jancsi mosolyogva fogadta ezen bókokat, úgy tűnt elutasítja a lehetőséget, de magában töprengett rajta: „*Bármennyire szent életre nevelődött is, érezte, hogy ha még egyszer betörnek a tatárok, engedelmet kérne a provinciális priortól, hogy kardot köthessen. S látta magát, amint a csuhájára kardot övez, s megyen a vitézekkel. Kürtök harsognak. lovak dobognak, a sok csillogó vitéz közt egy csuklyás barát lovagol- a kezében dárda helyett hosszú fekete kereszt*” (Gárdonyi 1970: 189). Az álomkép elűzésére miatyánkba kezdett. Még a történetek után, álomra hajtva a fejét, Margittal jelent meg álmában, rég nem fordult már ez elő: „*A királylány csak gyermekkori emléke volt már. Szép emlék, szinte bűbájos, de távoli, messze-távoli, szinte el is felejtette már. Mágis, hogy az álom előhozta, a tenyerébe könyökölt, és a szemét behunyva iparkodott azon, hogy az álom képét továbbra is összetartogassa*” (Gárdonyi 1970: 190). Ezen álom után még sokat gondolt Margitra: „*Milyen lehet most a kis Margit? Bizonyára megnőtt, megváltozott. Talán olyan fehér arcú, mint volt, vagy talán fonnyadt. Az apácák korán hervadnak*” (Gárdonyi 1970: 196) ilyen és ehhez hasonló gondolatok kerítették hatalmukba.

Úgy hozta a sor, hogy Jancsi Budára került. Most már megtapasztalhatta a Margitról hallottak valóságtartamát, és képzelgése is megszűnhettek kinézetével kapcsolatban, mert sok év után saját szemével láthatta a királylányt.

„*– Ájtatos a kis Margit? – kérdezte Jancsi nyugodt színnel. De egyben meg is rezzent, hogy kis Margit- nak nevezte a király leányát. Hiszen nem kicsi az már.*

-De még milyen! – felelte a szórór- ha valamiben hibázunk, hamarabb meglátja, mint a fejedelemasszony. De nem szól, csak elszomorodva néz ránk” (Gárdonyi 1970: 209).

Kiderül, hogy Margit rengeteget sanyargatja magát, szolgája mindenkinek: „*Azt mondja, hogy ő az áldozati bárány a magyar nemzet bűneiért. Az ország azért romlik, mert mindenek elfordulnak Istentől. Neki szenvednie kell, hogy Isten megbocsásson a nemzetnek*” (Gárdonyi 1970: 209). Margit emléke megújult János szívében, belső remegést érzett irányába, pont olyat, mint régen: „*Más az a nő, más! Hiszen a virág is mind a föld szülötte, de ezernyi virág között is mily más a kis alázatos gyöngyvirág! Csupa finomság, csupa titok! Illata semmi más virághoz sem hasonlít, sem a formája. A föld szülötte. De mintha valami ismeretlen világból került volna a földre...*” (Gárdonyi 1970: 211). Jancsi szeme mindig Margitott

kereste még a misén is. Első látásra nem sokat változott, csak Margit tekintetén vélte felfedezni a gondatlan ártatlanságról a méla áhitattá változást. Amikor alkalma nyílt Jancsinak, hosszasan figyelte Margitot: „*Jancsi káprázó szemmel bámult reá. A leány elhaló pirossága az ő arcára szállt át. Alig bírta az arcáról levenni a szemét. Csodálattal és megütközéssel nézte ő is, hogy a királyleány ruhája milyen csatakos. Még a fején fehérlő vélum is tele volt a sáros víz fröccseneteivel*” (Gárdonyi 1970: 222). Margit megtudta, hogy új imádságokat hoztak a szerzetesek és bátorkodott elkérni őket, Jancsi nagy öröme. Öröme hamar átváltozott, amikor kiderült, hogy elfelejtette elhozni az imádságokat: „*Elvégre is- gondolta aztán- ezek az imádságok se termettek, mint a mandula, hanem csakúgy készültek, mint a szentek és a feszületek. Nem eszelhetnék-e én valami effélét magam is össze?*” (Gárdonyi 1970: 227). Erre gondolt, s hamar el is készült az írás. Jancsi bár érezte, hogy hibázik ezen cselekedeteivel, amit egy nő iránti érzései vezérelnek: „*nincs szörnyűbb valami, mintha szerzetes a nőkre gondol*” (Gárdonyi 1970: 231), de magában próbálta érvekkel alátámasztani, hogy ez nem bűn. Ábris fráterrel, akit már korábbról ismert a kert gondozására osztották, akivel szóba elegyedett és elmondta Jancsinak élete történetét, nőekkel való vétkeiket kiemelve. János igen meglepődött azon, hogy a szerzetesek is milyen nagyot hibázhatnak, amiről Ábris meg is erősítette: „*Mit bámulsz ezen annyira? A klostromban minden fráternek megvan a maga története. Mindenkinek. Akinek pedig még nincs, annak majd meglesz! Nem vagyunk angyalok!*” (Gárdonyi 1970: 246). Megzavarta gondolatait ez a beszélgetés, hiszen eddig ő fiatalok között élt. Azok néha ha suttoztak is ilyesmiről, egy szavukat sem hitte. Jancsi bevallotta a szerzeteseknek, hogy érdeklődött Ábris beszéde iránt és azt is, hogy „*...gondolataimban napok óta egy apácával foglalkozom*” (Gárdonyi 1970: 248). A fráterek elszornyedtek ezen, meg is kapta érte büntetésért Jancsi bőséggel. Jancsi bár vezekelt büneiért, mégis továbbra sem tudta letagadni, hogy érdekli őt Ábris története, kíváncsi volt, hogy mi történik akkor, mikor egy szerzetes nő után sóvárog: „*Azt mondtad, hogy a nő szeme a legnagyobb veszedelem a lelki emberre. Megértem. De hát aki nem szerzetes, mindennaposan beszélget nőekkel*” (Gárdonyi 1970: 250). Érezhető Jánoson, hogy Ábris története nagyon felkavarta, aki látva Jancsi kíváncsiságát lezárta annyival, hogy: „*Fuss tőlük, fuss! Fuss, mert testiségbe vonnak. Minden más lelki veszedelemmel szembeszállhatsz, tülekedhetsz, harcolhatsz vele, csak a nő az, amelytől futni kell. Egyébképpen nem menekülhetsz tőle*” (Gárdonyi 1970: 252).

Történt egyszer, hogy a cseh király Béla királlyal és családjával Budára érkezett. A cseh király, mint kiderült azért jött, hogy Margitot láthassa: „- *Örülök, hercegkisasszony, hogy megismerhetem. A klastromi levegő éppen nem árt a szépségének*” (Gárdonyi 1970:

262). Szemmel láthatóan tetszett a királynak Margit, majd reménységét fejezte ki az iránt neki, hogy nem lesz véglegesen apáca. E találkozás után mindenki azt találgatta, hogy vajon Margit feleségül megy-e a cseh királyhoz: „Hiszen a békekötéseknek ez az egyik pontja. Azért jött” (Gárdonyi 1970: 266). Mindenki azon volt, hogy Margitot rábírja a házasságra. Margit azonban a végsőkig tiltakozott: „...ne háborgassanak engem a cseh király kívánságaival. Nekem minden földi királynál kedvesebb az én tövissel koronázott királyom. Attól engem el nem tántorít se kérés, se fenyegetés” (Gárdonyi 1970: 273). Atyja megszegette volna Istennek tett ígését, de Margit ezt nem akarta hagyni: „Emlékszel, hogy vajon Istennek szenteltetek-e engem, vagy a cseh királynak? Isten haragja ellenünk fordul, ha kivesztek engem e szent helyről. és belöktök a krisztustalan keresztények közé” (Gárdonyi 1970: 276). Hogy semmiképpen ne történjen meg a házasság, Margit a végső szentelést sürgette, hogy ne háborgassák tovább őt. A házasság kérdése végül is megoldódott, a király lengyelországi unokája lett az ara. Margit ellen fordult családja, mert nem engedelmeskedett. Nem látogatták őt, s hamarosan mindenki aggódni kezdett „Az apácák súgtak-búgtak Margit mögött. A priorisszától aggodalmas arccal tudakolták:

-Vajon csakugyan megfosztja-e a klastromot a király? Vajon mink is koldulásból élünk-e ezután már, mint a fráterek?” (Gárdonyi 1970: 289). A társai sem kímélték, azon példálóztak, hogy mi lenne, ha áttétné magát más klastromba. Margitnak feltűnt, hogy rég nem látogatják szülei, de arra gondolt, hogy „...a világi embereknek sokfelé ágazik a gondjuk” (Gárdonyi 1970: 292). A királyné végül meglátogatta lányát a klastromban, ezzel az apácák viselkedése is megváltozott Margittal szemben: „A királyi szülők szeretete tehát ismét a régi melegséggel fordult Margitra. Beleegyeztek, hogy a végleges beszentelés megtörténjen” (Gárdonyi 1970: 293). Május 30-án történt az az egyedülálló eset, hogy egy királyleányt befeketéztek:

„- Hogy készül Margit szóror a mai napra?- kérdezte Jancsi az egyik apácát.

- Még valamennyiük közt ő a legnyugodtabb. Az éjjel fenn imádkozott matutinumig

- Örül?

- Boldog. Sohase láttam boldogabb arcot életemben” (Gárdonyi 1970: 294-295).

Margit öröme nem sokáig tartott, mert Béla királyt, Margit apját saját fia támadta meg területszerzés reményében: „S elkövetkezett az az Isten haragját kísérő szörnyűség, hogy a fiú az apa ellen köszörülte a kardot. Margit beavatása után alig egy hétre már dúltak, raboltak István hívei a királyi jószágokon” (Gárdonyi 1970: 305). Legjobban Margit szenvedett emiatt, hiszen éppúgy szerette testvérét, mint apját: „Éjszakánként, míg a társai nyugodtak, imádkozott, sanyargatta magát” (Gárdonyi 1970: 305). Hatalmas kínokat élt át

Margit családjában dülő harcok miatt, folyamatosan verette magát, hátha így letekint rá Isten: „*Szenvedni akarok a bátyámért, az atyámért. Talán a mindenható jó Isten reám néz, és megkönyörül az én szenvedésemért ezen a szerencsétlen országon!*” (Gárdonyi 1970: 306).

Mindeközben fény derül János titkára: titokban leveleket ír Margithoz, melyeket sosem küld el. Míg János mit sem sejtve a kertben dolgozik klastromi vizsgálatot tartanak, mely során kiderül, hogy bár nincs megnevezve az illető, de tagadhatatlanul nő után sóvárog: „*Egy leány képe az, egy szent leányé, akit úgy rejtetek szívemben, mint óerdő mélye a vén fa oldalán a Szent Szűz képét*” (Gárdonyi 1970: 308), mindemellett az említett nő feltehetően egy apáca. Szikárdusz komoly büntetést szabott ki Jancsira a törtétek miatt: „*Száz ostor a bűnért, száz a titkolódzásért, száz, hogy vissza ne essél a bűnbe, és egy psalmus, minden psalmus után három vénia*” (Gárdonyi 1970: 320), aki el is szenvedte mindezen büntetéseket. Hogy Margithoz szólnak Jancsi levelei, arról továbbra sem tudott senki. Ezen történések egyértelművé tették, hogy Jancsi nem maradhat a szigeten. Ezután Marcellusz kísérőjeként járta a világot, annak érdekében, hogy elfelejtse az áhított lányt.

Jancsi és Marcellusz három év után visszatértek a klostomba: „*Hát Marcellusz meg is szentelte őket, aztán a priort megcsókolta. Jancsi is megölelkezett az ismerős fráterekkel*” (Gárdonyi 1970: 332). Az országban hatalmas háború dúlt: „*Isaszegnél ütközött össze a két magyar sereg, oly nagy had, hogy a tatárokat a saját országukban meg lehetett volna vele verni. De nem: a magyar a magyart irtotta*” (Gárdonyi 1970: 340). S nem elég volt, hogy magyar magyar ellen fordult, de fiú az apja ellen, s a végkimenetel az volt, hogy Béla király elvesztette a csatát. István egy érsek szavai hallatán nagyon megbánta, hogy apja ellen fordult. István Margit segítségét kérte apja megbékítéséhez: „*Margit a mindent megbocsátó Krisztust emlegetve esdekelt a szülőknél, hogy lágyuljon meg a szívük István iránt*” (Gárdonyi 1970: 342). Anyja és másik lánytestvére hátat fordítottak neki, viszont édesapja bocsánatát Margitnak köszönhetően elnyerte: „*–Megbocsátok- rebegte az öreg király*” (343). Klára szórór halálával Jancsi újra kertésznek álhatott a klostomban, mivel azt gondolta mindenki ez a nő az, aki után sóvárog: „*Klára szórór az égi csillag és a harmatos fehér rózsza*” (Gárdonyi 1970: 313). Margit kérésére az volt, hogy a lektor passiót olvasson neki, mely során Jancsi újra láthatta őt: „*Az örömtől szinte kábultan sietett Jakab fráterhez, aki már várta őt*” (Gárdonyi 1970: 345). Nagy meglepetésükre érkezésükkor Margit aludt, csakhamar kiderül, mi ennek az oka: „*Az éjjel matutinumig fenn imádkozott, után meg az ágya előtt folytatta az imádkozást mind kakasszóig. Reggel ismét felkelt primára. Dél előtt a kórházban dolgozott. Hét beteget fürösztött és nyírt meg. Ebéd után elaludt*” (Gárdonyi

1970: 347). Margitról sorozatos jótetteit János lektor nem nézte jó szemmel, azon gondolat mentén, hogy mindennek van határa: „*Leányom, vigyázz, a jó erkölcsök olyanok, mint a tűz: mértékkel melegség, mértéktelenül veszedelem*” (Gárdonyi 1970: 349). Olyan betegeket is ellátott, akitől mindenki futott. Nem félt himlőtől és más egyéb betegségtől sem, amit a körülötte élők nem néztek jó szemmel: „- *Hiszen szép, szép az irgalmasság, de mégis különbség vagyon ember és ember között is. A babot is megválogatjuk. Mi történik, ha a király lányára átragad a nyavalya? Csoda, hogy át nem ragadt!*” (Gárdonyi 1970: 348). Egyedül Jancsi fráter vélekedett ezen történetek hallatán úgy róla, amilyen valójában volt: „*Milyen jó lélek!*” (Gárdonyi 1970: 349). Margit csakhamar felkelt, de János alig ismerte meg őt: „*A holdvilági méla szépség helyett egy összevont szemöldökű, sovány, sárga arcú apáca vánszorgott előtte. Csak a pillái olyan sötétek, mint voltak. De a szeme szemöldök alá süppedt, kék árnyékkal környezett. Tekintete bágyadt. Ajka is színtelen. A fején elócskult fekete kendő. A vállán foltos fekete palást. A kámzsája térden szemet bántóan mállott*” (Gárdonyi 1970: 352).

Jancsi sokat gondolt arra, hogy milyen lenne élete, ha nem szerzetes lenne. Többek között eszébe jutott az eset, amikor Bajcsynál jártak, aki fegyvert kínált számára: „*Be kár, hogy szerzetes vagy! Ilyen erejű vitézek kellenének az országnak!*” (Gárdonyi 1970: 375). Úgy érezte, nem várhat semmit odabent az élettől, hiszen társai már mind misések: „*Örökös szolgája vagyok nálamnál fiatalabbaknak, tudatlanabbaknak...*” (Gárdonyi 1970: 375). Arra gondolt, hogy a klostrom falain kívül boldogabb életet élhetne családos emberként. Végtére is meg akart szabadulni ezen gondolatoktól több-kevesebb sikerrel: „*...Uram. Teremtőm, távolítsd el tőlem e gondolatokat!*” (Gárdonyi 1970: 375).

Margitról különféle csodával határos történés történetek kezdtek el terjengeni a klostromban: „*...belát ez mindenkinek a lelkébe...*” (Gárdonyi 1970: 388). Történt egyszer, hogy Jancsit is meggyógyította bajából:

„- *Mi bajod, jó fráter?*

-*Negyednapos hideg jár, Margit szóror.*

-*Mikor volt rajtad utoljára?*

-*Épp ma várom.*

-*Hát jó: imádkozom érted. De imádkozzál te is, és megszabadulsz, Jézus Krisztus nevében, a bajodtól. Jancsi frátert aznap elhagyta a hideglelés*” (Gárdonyi 1970: 393). Ezen hírek kiszivárogtak a klostromból: „Margit imádsága megindítja a Dunát is, lecsillapítja a vihart is, eloltja a tüzet is, hát nincs többé betegség” (391). Tehát imádkozásai sem voltak szokványosak: „*Úgy imádkozott, mintha beszélne az égi lelkekkel, olyan mámorosan. Én*

Csodálkozásomban csak hallgattam. Soha nem hallottam embert úgy imádkozni, ahogy ő tud.” (Gárdonyi 1970: 379). Társai felfigyeltek erre: *„Bámulták, hogy milyen hosszan és milyen ájtatosan imádkozik”* (Gárdonyi 1970: 385). Volt, aki arra kérte, hogy tanítsa meg őt imádkozni: *” Mondd: a tiéd vagy, én Uram, lelkem, testem, mindenem tiéd. Akkor aztán nem csak az ajkad imádkozik, hanem az érzésed is. Érzéssel való imádkoznunk. A szavak csak vezetői legyenek az érzéseidnek”* (Gárdonyi 1970: 387). Volt, aki azt állította, hogy mikor Margit imádkozik, fény van a fején:

„- Te, Margit, tűz van a fejedben!

Margit a fejére tapintott:

-Kérlek ne szólj róla senkinek” (Gárdonyi 1970: 391).

Az apácák azt susogták Margitról, hogy beteg, de ő tagadta: *„-Aki beteg, fekszik, láthatjátok, hogy én nem fekszek”* (Gárdonyi 1970: 398). Állítását megcáfolta, hogy egy éjjel ájultan találták őt a templomban és kórházba került: *„ Ó, Istenem!-imádkozott magában Jancsi fráter- gyógyítsd meg őt mindenható kegyelmeddel! Gyógyítsd meg a te miköztünk élő szentedet, hogy elgalább csak egyszer láthassam örvendezni az ő szemeit!”* (Gárdonyi 1970: 399). Margittól, ha fájdalmairól kérdezték, csak annyit felelt: *„-Boldog vagyok, hogy ezt is megpróbálhatom!”* (Gárdonyi 1970: 400). Nyolc hónap betegség után bekövetkezett Margit halála:

„-Az Úr Jézus itt van, és hív téged!

Margit szeme megnyílt. Maga elé bámult a levegőbe. Fehér arcán üdvözült mosolygás vonult át:

-Látom” (Gárdonyi 1970: 410).

Jancsi, Margit halála után imádkozni akart érte, de nem tudott. Ilyen gondolatok jártak a fejében: *„Hiszen meghajolt volna ő koronás fővel is Krisztus lábához. Lehetett volna ájtatos királyné. Lehetett volna boldog keresztény anya, aki az ölében tanítja Áve Máriára a kisedet, és boldogan csókolja meg az ámen után. De így élni, így fonnyadni el egy királyleánynak! Ilyen nyomorúságban! Így halni meg, ilyen elhagyottan!.. És a fráter szeméből könnyek szivárogtak”* (Gárdonyi 1970: 412). Jancsi fráter látomásában Margit mindezekre választ ad: *„- Miért homályos neked az én szenvedésem? Nem láttad-e, mily romlottságban él ez a nemzet? Milyen állatiságba süllyedtek a dús főnemesek is? Nem láttad-e, mennyien jöttek a cifra, kevély és elbízott asszonyok a szigetre, ékszerekkel terhelten. Jöttek, jöttön-jöttek, jártak az én meglátogatásomra. Nem láttad-e, hogy megindultak az én alázatosságomon? És nem láttad-e mind hozzák el az ország minden részéből gögös leányaikat, hogy az én példámra Isten felé nézzen legalább egy tagja a családnak?”*

Nem láttad-e, hogy azok a lányok hogyan forgatták még a klastromban is a szülők rangjait, vagyonát, pompáját az elméjükben? S hogyan indult meg a lelkük a királyleány alázatosságának példáján?

Nem láttad-e, hogyan terjedt az én imádságos, szent életemnek híre szét az országban? Hogyan ejtette gondolkodóba az állati tobzódásokhoz szokott szíveket? Hogyan ismerték meg kicsinységüket az én alázatos nagyságom láttára? Hogyan ismerték meg szívük keménységét, mikor azt látták, hogy én a legszegényebb betegen is magam töredelmével könyörülök? Hogyan néztek azután a földi kincsekre, mikor látták, hogy én rongyokat öltök fel, és mennyei kincsekre szegezem a szememet? Hát nem láttad, hogyan fordult a testi világban élők lelke a lelki világ felé?

Tusakodhatsz-e még azon, hogy én nem egy királyi férjnek éltem, és nem egy-két gyermeknek, hanem minden királyi asszonynál magasabban: az én Uram Krisztusom örökfehér jegyeseként, s minden kisdednek imádkozására tanítójaként. S épp te sajnálsz-e, hogy nem palotában éltem? Avagy nem helyezed-e te is a méltóságos szép liliomot szemét-földbe? S ha bárki is belép arra a rút helyre, ugye, nem a rútságokat látja ottan, hanem csak a liliom nemes fehérségét? De a te liliomod elhervad, én pedig, Istennek e földre ültetett lilioma, századokon át fehérlek majd a nemzet emlékezetében...” (Gárdonyi 1970: 413-414). Margit ezen „gondolatai” kifejezik mindazt, amit ő maga volt élete során és halála után is: mindenki szolgálja, mindenki példája. Jancsi a Margitnak szánt liliomot odafektette mellé: „- Neked neveltem. Téged illet, Istennek lilioma!” (Gárdonyi 1970: 416). A történet zárógondolata: „A szívet azért rejtette el az Isten, hogy senki se lássa” (Gárdonyi 1970: 416).

2.5. Az Isten rabjai regényforrása

Gárdonyi történelmi regényei megírásához széleskörű tanulmányokat végzett. Nagyon fontosnak tartotta a történelmi hűséget „...Nem írnék le egy évszámot, míg utána nem jártam, igaz-e. Nem indulok el egy-egy oklevél adatain, míg a magam szemével nem láttam azt a levéltárban, múzeumban. Nem festek le csatateret, míg magam is ott nem jártam”- mondta Gárdonyi (Torday 1924).

Regényei azonban mégsem váltak száraz dokumentumgyűjteményekké, elfordultak a romantika heroizmusától, az események széleskörű bemutatásától, helyette a polgári történelmi regény törekvései jelentek meg bennük. Vagyis a kor emberének lelki konfliktusai, az egyes ember sorsával ismerkedhetett meg az olvasó történelmi események által teremtett kereteken belül (Nagy 2000: 54). Gárdonyinál elsősorban A láthatatlan ember és az Isten rabjai című regényeiben figyelhető meg a lélektaniség előtérbe helyezése, a

modern ember nyugtalanságát a múltba vetítése. Csírái azonban már jelen voltak az Egri csillagokban is. A lélektani elemzés fontossá tette a történeti forrásokat, amelyen keresztül szereplőit és eszményeiket is hitelesítette. Gárdonyi történelmi regényeinek forrásaiból már tudjuk, hogy az Isten rabjai megírásához a Margit-legenda szolgált alapul. Ez valóban igaz, de nagy jelentőséggel bírnak még a részletes egyezések és eltérések is, amelyek Gárdonyi regényét a Margit-legendához kapcsolják (Nagy 2000:55). Gárdonyi Margit alakját kívülről, megtisztult szépségében akarta ábrázolni. Ezt azzal oldotta meg, hogy Jancsi fráter főszereplővé tette, aki által személyes gondolatait közvetíteni tudta. Margit iránti rajongása Gárdonyi legbensőbb énjének kifejezése. A regénynek két „cselekményköre” is van: az apácák élete, valamint Jancsi fráter cselekedetei, ezek motiválják a történelmi eseményeket, a két főhős lelki útját hivatottak ábrázolni (Nagy 2000:56). Gárdonyi nem törődik a regényalkotás szabályaival, számára Margit lelki szépségének ábrázolása a fontos: „Jót akartam alkotni és nemest: nem tudom, hogyan sikerült? Most még a fejemben zajlik minden gondolat, amelyből az efféle alkotás alakul. Benne érzem azt is, a mit az olvasó nem érezhet ki belőle. Azt szeretném tudni: hogyan hat? Úgy-e, mint a Jókai-regények, hogy az olvasó csupán ködfátyolképet vél a szemé előtt elvonulni, vagy pedig beleérzi-e magát az olvasó abba a korba, amelyről a könyvem beszél. A regény-szabályoknak ez a könyv nem fel meg. Nem is akarom, hogy megfeleljen. Ha érdekes és fölemelő, elégedett vagyok. A célom az volt, hogy egy elfeledett nemes-szép alakot kitisztogassak a sokszázados porból, s behelyezzem újra a nemzet emlékezetébe. Ilyen törekvésben a szabályok mellékes rendűek”-ezen levelet Gárdonyi Répássy Jánoshoz intézte (Tóth 1926).

A regény eszmeisége szempontjából a Margit-legenda felhasználásának fontossága nagy szerepet kap. Gárdonyi törekvései a regény alapján az volt, hogy bemutassa a kolostor belső világát és Margit cselekedeteit, valamint Jancsi fráter útját és a történelmi eseményeket is figyelembe kell vennünk ahhoz, hogy megértsük az író szándékait. A legenda felhasználása két szempont alapján megfigyelhető: a konkrét események, amelyek Gárdonyi történelmi hűségét igazolják, és a legenda-regény párhuzama, amely Jancsi fráter világképe által alakul (Nagy 2000:57). Jancsi alakja is a Margit-legendához köthető. A Gárdonyi által írt regényben Margit meggyógyítja Jancsit imádsággal (Nagy 2000:61). Jancsi Margitot kísérő rajongása, lelki nyugtalansága, kételkedése, bizonytalansága az író lelkéből törtek elő regénye megírása során. Lényegében Gárdonyi eszménykeresésről beszélünk, mely a kor legkiválóbbjainak világképi harmónia keresésével mutat rokonságot. Margit vallásosságának bemutatásakor is a valósághoz hű marad Gárdonyi. Ez annak köszönhető, hogy valószínűleg az író ismerhette a Margit-életrajzokat. A regényben többször is

megjelenik a szigeti kolostor belső életének leírásakor a keresztfa, valamint a krisztusi szenvedés iránt vágyó Margit, aki az emberi szenvedéseket átélő Krisztusnak akar élni. Minden világi akaratot megtagadva az aszkéta életre, a szenvedésre önként vállalkozik (Nagy 2000:62). Az Isten rabjaiban fontos szerepe van a szüzesség-kultusznak és a szegénységnek a bemutatása. Margit makacsul ragaszkodik elveihez, még királyi szülei akaratával, apácatársaival, gyóntatójával is szembe szegülve elkerüli a házasságot a végső beszterléssel. Az író nagy figyelmet fordít az önkéntes szegénység bemutatására, amit nemcsak a királylány bemutatásával és leírásával tesz, hanem Margithoz éles kontrasztként állítja a gögös ispán-lányokat. A regényben megjelenő csodák nem egyeznek meg a Margit-legendában olvashatókkal, hiszen itt „emberesítve” vannak azok, okozójuk Jancsi fráter. Gárdonyi Margit „eszményi vallásosságának” emberi vonásaival foglalkozik. Lelki szépségéről és emberi különbségeiről is ír. Így vált Margit korának különös egyéniségévé. Trónviszályok, békétlenségek jellenek meg mögötte, amit a felvázolt történelmi és társadalmi változások idéznek elő ((Nagy 2000:63).

A legenda adatait felhasználva az író gyermekkorától végigkíséri Jancsi életét. Jancsi világában Margit a szépség, a szeretet és a menedék is egyben. A későbbiekben már férfias érzelmei rajongással szemlélik Margitot, mindig vágyódással gondol a lányra. Sajátos érzései vannak Jancsinak Margit iránt: benne van az erotikus vonzódás és a tisztelettel vallásosság is. Gárdonyi szerelmi boldogtalanságát vélhetjük felfedezni ebben az érzésben. Jancsi fráter elé két út közül választhat: Margit iránti vágyódás, amely az istenhit nyugalmaival jár, és a rendházba visszatérő Ábris fráter élete, amely a társadalom bizonytalanságát mutatja. E kettősségben bizonytalanság, kételkedés van. De mint Jancsi sem választja az utóbbit, úgy Gárdonyi is megijed attól, hogy a „kinti világban” találja meg a választ (Nagy 2000:64). Gárdonyi előtt két lehetőség kínálkozott arra, hogy csalódva eszményeiben újra önmagára találjon. Az egyik út az istenkeresés, a másik pedig a forradalmak felé haladó „külső világ” társadalmi valósága. Gárdonyi az istenkeresést, a magány szabadságát, a belső értékteremtést választotta. Az Isten rabjai az tanúsítja, hogy az író elkerülte ennek az útnak a buktatóit. Gárdonyi levele Kürthy Emilhez: „az Isten rabjai regényemben írtam. Éppen azt írtam meg, amit kérdezel: hogy ugyanis az Istennek unalmas lehet az a sok miatyánk, nem kell neki. Amire Szt. Margit azt feleli:- De nekem kell. Az imádság Isten kezének megcsókolása lelkünkkel. Nem a szavak az imádság, hanem az érzés, amelynek a szavak csak tokjai. A tok fa, az érzés a gyémánt benne”. Így kerülhetett egymáshoz közel a befolyását elvesztett Isten és az elbizonytalanodott ember kora

változásainak hatására. Az Isten rabjai így ad magyarázatot Gárdonyi életének belső világára (Nagy 2000:65).

2.6. A történet és a szereplők összehasonlítása

A két regény főhőse: Zéta és Jancsi nagyban hasonlítanak egymásra. Mindkét fiúra jellemző az eszesség, a kitartás és a melegszívűség, mely tulajdonságok bajba is sodorják őket, de egyben segítenek kilábalni az adott helyzetekből. Mindkét fiú árva, Jancsinak az apja hal meg, Zétának pedig az édesanyja. Szegény környezetből indulnak, az élet különböző helyzetekbe sodorja őket, melyekben helyt kell állniuk. Bátrak, erősek, vakmerők, készek hazájukért, népükért, a szerelmért háborúba menni. Zétának volt lehetősége kipróbálni magát a csatatéren, megtanulni a harchoz szükséges készségeket, Jancsinak azonban nincs erre lehetősége, mivel barátnak áll. Bár sokszor eljátszik a gondolattal, hogy a harctéren lenne a helye, hiszen megvannak hozzá az adottságai, mégis csupán egyszer van alkalma megmutatni azt az erőt, amely benne rejlik, amikor egy nemes urat fogadásból a földre terít. Zéta és János nagy vágyakozást éreztek mindennap arra, hogy áhított szerelmüket lássák. Minden alkalmat meg is ragadtak erre számolva a következményekkel, amik a találkozással jártak. Nagyon sokat merengtek sorsukon. Az élet mindkettejük elé rendelt olyan embert, aki életére vágytak. Zéta elé sok olyan lehetőség került útja során, hatalmas tudásának köszönhetően, mely által sokkal jobb életet biztosíthatott volna magának, de akkor végleg búcsút kellett volna mondania Emőkének. János gondolataiba sokszor beférkőzött a családalapítás vágya, a harcba vonulás érzése, de ezen érzéseket távol kellett tartania magától. Amíg Jancsától a regény elején a lopás nem áll távol, úgy Zéta is elejt pár hazugságot, melyet mélységesen szégyell, de nincs más választása. Mindezekon felül a két fiú jóra való, távol áll tőlük a bűnözés. Mindketten ki akarnak tűnni, sokat is dolgoznak érte. Zéta fel akar szabadulni, hogy egyenrangú legyen Emőkével, ezért is vesz részt a csatában. Jancsi pedig arra vár, hogy egyszer misés pap lehessen, azonban erre nem kerül sor. Az „úri” és a „népi” világ közötti súrlódások teszik hangsúlyossá Zéta feltörekvésének lényegét: hogy hősies elhatározása és a katalaunumi csatában való egyéni helytállása révén szerez magának olyan társadalmi rangot, amit már az előkelő hun leánynak sem kell szégyellnie, ha viszonzni akarná a felszabadult görög érzelmeit. Előbb a rabszolgatársadalom kegyetlen törvényeit kell kijátszania Zétának, hogy a büszke úrileány közelében maradhasson. A tragikus befejezés szintén a szerelmesek sorsát megpecsételő társadalmi ellentét nagyítja fel, amikor Zéta rádöbben arra, hogy Emőke nem őt, hanem Atillát szereti.

A két női főszereplő: Margit és Emőke között már nagyobb különbségek fedezhetők fel. Mindkét lány nemes családba születik, de Margit nem kér a családja által biztosított jólétből. Életét Istennek szenteli apácaként, sanyargatja magát, szolgálója a nála alacsonyabb rendűnek, példa mindenki számára. Sokan azt gondolják róla, hogy különös képességekkel rendelkezik. Emőke jóérzésű, de nem jártas a tudományokban. Életét különböző estélyek töltik be, melyeken szép ruhákban megjelenhet, a királynéval társaloghat, azonban talpraesettségét több ízben bebizonyítja. Ami egyezik bennük, hogy mindkét lány szép, szemrevaló teremtés. Mindkettejük életében több udvarló is felbukkan, ezért nem csoda a két főhős szenvedése. Legfőbb közös pontjuk, hogy mindketten feláldozzák életüket, mindketten meghalnak valamilyen módon az adott regény végére. Míg Margit hazájáért, apja ígérete miatt hal meg, Emőkét az Atilla iránt érzett szerelme vezeti vesztébe. A két lány erős karakternek mondható, hiszen nem tudta eltántorítani őket senki vágyuk melletti kitartástól. Margit vágya ugyanis az volt, hogy Isten szolgálója legyen apja ígérete miatt. Apja megszegte volna szavát, azonban Margit ezt nem engedte. Emőke esetében e vágy az volt, hogy Atilla felesége legyen. Három férfiről is kiderül a regény során, hogy Emőkébe szerelmes. Ezen férfiak egyike sem került közel hozzá, hiszen vágya mindenáron Atilla volt, akit még a halálba is követett.

Atilla, hun fejedelem meghal a végére, csak úgy, mint IV. Béla, mely pontok szintén közősek a két regényben. Közös még bennük, hogy mindkét uralkodóról kedvező leírást kapunk. IV. Béla, Attilához hasonlóan okos emberként van ábrázolva. Habár nincs kimondva, nincs nyomatékosítva, de határozottan érzékelhető. Abban is hasonlít még a király Attilához, hogy első ránézésre nem válik ki a tömegeből, nem egyértelmű kinézete alapján, hogy ő a király, mert egyszerű ruhákban járt „*Jancsi már akkor látott a királyon valami királyit. Jóságos szemű, nyugodt beszédű ember volt. A két szemöldökét mély ránc választotta ketté. Őrajta volt a legegyszerűbb ruha: gyékény- szín köntös és arany-karimás, fekete bársonysüveg*” (Gárdonyi 1966:28). Jancsi Zétához hasonlóan első ránézésre jócskán meglepődött a király kinézetén, mivel: „*Az ő felfogása szerint csupa aranyban, gyémántban szoktak csillogni a királyok*” (Gárdonyi 1966:29). Zéta is hasonlóképpen vélekedett Atilláról: „*A teremben csak egy trónféle, barna szék állt. A falakon semmi dísz, csak sötétvörös keleti szőnyegek. Mikor beléptünk Atilla az oszlopok alatt állt. Olyanféle fehér ruha volt rajta, mint a közhunokon, de bő és finom gyolcsból való. Az ing fölött azonban ujjatlan, semely kabátfélét viselt, fél combig érő, meggyzínűt. A fején meg fölgyűrt karimájú, fehér posztósüveg. A kardja fekete selyemzsinóron a derekán*” (Gárdonyi 1966:109).

A szerelem gondolata, érzése mindkét regényben nagy szerepet kap. Zéta Emőke után, Jancsi pedig Margit után sóvárog. Bár szinte semmi esély nincs a szerelem beteljesülésére, mindkét fiúban ott van egy kis halvány remény, mely az olvasót magát is megdöbbeníti. Azért nincs esély egyik történetben sem a szerelem kibontakozására, mert az Isten rabjaiban Jancsi és Margit olyan szerepet töltenek be a társadalomban, mely szerepekben nem megengedett a társas kapcsolat, ugyanis Margit apáca, Jancsi pedig barát. Jancsi sokat is szenved magának a szerelemnek az érzése miatt, Margit pedig más okokból van szenvedésre ítélve. A másik regényben, A láthatatlan emberben Zéta és Emőke kapcsolatára kevéssel több esély lenne, de itt sem érik be a szerelem, mert Zéta egy rabszolga, aki felváltja a szabadságát az elérhetetlen szerelemre, Emőke pedig Csáth fővezér lánya, akinek az udvarában teljesít szolgálatot Zéta. Különös, hogy mindkét történetben az írás által tud Zéta és Jancsi kapcsolatba lépni Margittal és Emőkével. Míg János barát imádságot ír a lánynak, addig Zéta leveleket ír Emőke szolgájának. Zéta szomorú történetében megjelenik egy harmadik fél, Disida, aki által Zétára mégis rátalál a szerelem. János barát története ilyen téren lezáratlan marad, nem tudjuk meg, hogy mi is történik vele Margit halálát követően.

2.7. A szerelem lehetlenségének okai

Ezen fejezet Almási Miklós: A szerelem lehetlensége című könyve alapján készült. Mint az a címben is jelezve van, a szerelemről, annak „lehetlenségéről” olvashatunk, mely azért foglalandó bele munkámba, mert mostanra tudjuk, hogy a dolgozatom által érdekelt két regény közül egyikben sem bontakozott ki a szerelem. A miértekre próbálunk választ keresni a könyvben, melyben irodalmi példákat keresve ismerkedünk meg különféle szerelmi viszonyokkal.

Almási Miklós könyvében a görög filozófiára alapozva rokonnak nevezi a halált és a szenvedélyt. A szerelem lehetlenségének egyik forrásaként nevezi meg a túlmagyarázott érzelmeket valamint az okoskodó intim hozzászólásokat. Gabriel García kisregényét hozza fel példának, melyben a férfi egy elképzelt nőhöz intéz vallomást, miközben egy másik fekszik mellette. Ebben az esetben a fantázia, a lélek kalandozó játéka nélkül nem mélyülhet el a szerelem (Almási 2012: 32-33). Az ember hajlamos ezt a fajta fantáziálást elhanyagolni, amely egyik oka a szerelem lehetlenségének, mivel ritkán van úgy, hogy egy férfi azt a nőt szereti, aki éppen vele van.

A szerelem kezdeti szakaszában az ember elhanyagolja a társas, hivatali, családi kötelezettségeket, mivel a szerelmesek csak együtt akarnak lenni. Ezt az ígényt felváltja az,

hogy később másoknak is meg akarjuk mutatni boldogságunkat. Majd jönnek a társadalmi kötelességek, ahol minden az ellen van, hogy kapcsolatban éljünk. Ezen akadályokon való átjutás után könnyen bele tudunk feledkezni hosszas munkanapjainkba, ezzel elhanyagolva kedvesünket. Soron következik az önfeláldozás. Egy kapcsolat során mássá formálódunk, ezt is a szerelem váltja ki az emberből. Ez is a társadalmi parancshoz köthető, mely amellet szól, hogy ne legyünk szerelmesek. Az önmegvalósítás igénye is ott van az emberben, mely újabb akadályokat szülhet (Almási 2012: 35-36).

Bizet Carmen című operájában találkozhatunk a nővel, a szerelmes férfival, a boldogság futó pillanatával, a harmadik féllal, az elhagyott szeretővel, az elmúlt szerelem terhével és a halál, a szerelem és a kegyetlenség rokonságával. A szerelem kettősége kap kifejezést azzal, hogy Don José végül megöli az áhított nőt egy szerelmes felkiáltással lezárva az esetet. A szerelem autonómiáját is felleljük itt azzal, hogy Carmen nem tehet róla, hogy a szerelem érzése elszállt (Almási 2012: 39-40). José autonómiája ebben az esetben az, hogy övé az újraválasztás szabadsága. Ebben a rendezésben benne van a vér és a szenvedély, a szerelem forrósága és a halál közelsége is. A szerelem ugyanis közel van a kínlódáshoz, a vérhez. Azért vonzódik egymáshoz két ember, mert egyik több, másik kevesebb a szerelem mérlegén, ami egyben a szenvedélyt és ezzel együtt a véget is vonzza magával (Almási 2012: 41).

A Carmen-mítosz egy másik változatában, Carlos Saura táncfilmjében ismét találkozhatunk a szerelem kíméletlenségével. Itt az a felállás, hogy a tökéletes művész tökéletesre próbálja faragni a nőt, miközben észrevétlenül is szerelembe esik. Carmen kalandként éli meg kettejük viszonyát, nem tud belemenni a szerelembe olyan mélyen, mint a férfi. Egyik oldalon fellelhető az érzelmek sokasága, másikon pedig a hűvösség, ezáltal alakul ki a tragikus aszimmetria. Carmen kilépését a viszonyból még csak nem is fogja fel elutasításként. Észre sem veszi, hogy milyen fájdalmakat hagy maga után Gadesben (Almási 2012: 41-42).

Mindkét változatban találkozhatunk Erósszal és Thantosszal, vagyis a freudi dualitással. Don Josét a birtoklás utáni vágy vezérli, Carmen pedig a függetlenség híve. A férfi csak gyilkossággal tarthatja meg a lányt. A teljes birtoklás adja a kaland édességét. Ez nem következhet be, ahogy maga a szerelem is lehetetlen (Almási 2012: 43).

A Carmen-mítosz tulajdonképpen nem is a lány szabadságvágyára épül, hanem arra, hogy megkaphatatlan. Testét lehet birtokolni, de őt magát nem, mert kisiklik, elérhetetlen. Tehát vágyik a szerelemre, közben senkié nem szeretne lenni (Almási 2012: 44).

A birtoklás vágya a férfiak mellett ott van a nőkben is. Ezért a szenvedély, a ragaszkodás, mert nincs olyan, hogy nem kaphatunk meg valakit. Ezzel leírható a szerelem alapvető paradoxona: teljesen átadni magam, közben menekülni a birtoklástól, a legbelső ént nem odaadni. Ez a két dolog egymást kizárja, de ez a fokozója a szerelemnek is egyben. A vágy tárgyának elérhetetlenségével a szerelem csakis tragikusan végződhet. Ez az elérhetetlenség-szindróma nemcsak a férfira, de Carmenre is jellemző. A lány szeretne szeretni, de egyik fiú sem hozzá illő. Carmen tehát elérhetetlensége miatt tragikus szereplő. Nem másokat tesz tönkre, hanem magát pusztítja el. A szerelem kegyetlensége innen ered, ehhez társul a kielégítetlenség fájdalma. Ez már szenvedélynek mondható, ami a másik birtoklásának esélytelenségéből táplálkozik (Almási 2012: 45-46).

Rejtély, hogy a szerelem időtartalma min múlik. Egy biztos: a kezdete a legjobb időszak. Példaként említhetjük Rómeót és Júliát. Csak egymásra néznek és villámcsapásra egymásba szeretnek. Nem tudnak egymástól szabadulni, egyszerre ezen érzélem köré szerveződik egész életük. Ebben a szerelmi drámában az idő a főszereplő. A szerelemnek saját időstruktúrája van, vagyis elkülönül a normál élet idejétől. A szerelmesen töltött idő sokkal többnek tűnhet, egyenesen végtelennek. Ha nincs meg a végtelenség-tudata, nem ér semmit. Az élet más területein is van kiemelt idő, sorsdöntő pillanat, végzetes fordulat, a szerelem azonban csak ebben a dimenzióban él. Ha kívül esik rajta, akkor már halott (Almási 2012: 48-49). A szerelmes párhuzamos idődimenziókban él, ez az aszimmetria vet véget előbb-utóbb sok szerelemnek. A nagy szerelmeket általában valami apró dolog bontja meg, egy véletlen, amit végzetnek is nevezhetünk. Ezt majd véletlenek sorozata követi, nincs megállás.

A szerelembe esés nem tudatos választás alapján történik, egy villámcsapáshoz hasonlítható. A test reagál a látványra: ő kell nekem. Látni akarjuk a másikat, a szemébe akarunk nézni. Rómeót is teljesen megváltoztatja az első pillanat, amikor Rózáat elfelejtve Júliával esik szerelembe (Almási 2012:50-51).

Az irodalomban nagy számban fellelhetők a meg nem értett szerelmek, például Flaubert regényének végén Frédéric és szerelme összejönnek egy búcsúcsókra. A vég azzal jár, hogy úgy érezzük, már nem vagyunk szerelmesek. Lehet halogatni, de olyankor már érzi az ember, hogy véget ért a szerelem. Ez már nem olyan, mint a kezdet villámcsapása, ez lassú, lappangó folyamat. Csak a szerelem tudja tudatossá tenni az elmúló gondolat ismételtetlen szomorúságát (Almási 2012:50-52).

A szerelem szavakba nem önthető. A „Szeretlek” szó az, mellyel ki tudjuk fejezni érzésünket, variálni lehet, de sokkal többet nem tudunk kihozni belőle. A test, a csók sokkal

kifejezőbb ennél. A kommunikáció igazi tere jelen esetben az érintés, az ölelés, a test párbeszéde a másik testtel (Almási 2012:53-54).

ÖSSZEFOGLALÁS

Szakedolgozatom megírásával bővebben megismerkedtem Gárdonyi Géza életével, ami azért volt fontos egyrészt, mert ő írta az általam érdekelt két regényt, másrészt pedig kiderült, hogy életében megfigyelhető a pálfordulás, elidegenedés az emberektől. Regényei olvasása során mégis azt vesszük észre, hogy ennek ellenére olyan gazdagon tudja leírni az emberek személyiségét, az elmúlt korokat, egyes helyzeteket, mint kevesen abban az időben. Véleményem szerint ezek miatt lehet az, hogy regényei máig nagy hatással lehetnek az olvasókra. Művei közül A láthatatlan ember és az Isten rabjai c. regényeivel foglalkoztam bővebben. Az érdekes cselekmény mellett legjobban a szerelem bemutatására fókuszáltam. Szerettem volna megtudni, hogy Gárdonyi történelmi regényeibe hogyan szövi bele a szerelmi szálakat, milyen tulajdonságokkal ruházza fel a szereplőket. Ezáltal azt is megtudtam, hogy a régi korokban mennyire befolyásolta az embereket társadalmi rangjuk a párválasztásban. Munkám végére minden kérdésemre választ kaptam, amit igyekeztem legjobb tudásom szerint leírni.

Céлом megvalósulásához elegendő szakirodalomra tettem szert, melyekkel munkám kezdetén ismerkedtem meg. Elsősorban a fentebb említett két regénnyel, melynek elolvasása mindennek az alapját képezte. Mindkét regényben nagy hangsúlyt fektet az író a szerelem érzésének, gondolatának bemutatására. Egyes részeket igyekeztem kiemelni annak érdekében, hogy a lehető legnagyobb részletességgel tudjam bemutatni mindazon cselekedeteket és érzéseket, melyek munkám szempontjából legjobban érdekelték. Azért találtam fontosnak a történetet bőven kibontani, hogy ezáltal meg tudjuk érteni a két szerelem körülményeit, hogy mi volt a háttere annak, hogy nem teljesülhetett és mi adhatott mégis reményt Jancsinak és Zétának. A regények és a szereplők személyisége között némi hasonlóságot véltem felfedezni, melyre egy külön alfejezetet szántam. Itt bővebben ismertettem a cselekmények meghatározó alakjait, kibontottam személyiségük legfőbb vonásait. Bemutattam azokat az okokat, melyek miatt nem valósulhatott meg a szerelem egyik regényben sem. Végezetül a szerelem lehetetlenségével foglalkoztam más irodalmi regényeket is számba véve, hiszen sok regényben felelhető a beteljesületlen szerelem bemutatása. Tanulságos volt olvasni, hogy milyen körülmények vezetnek ahhoz, hogy egy nagy szerelem beteljesüljön, elmúljon. Gárdonyi két regényét is ez teszi izgalmassá, holott az olvasó talán az első fejezetből sejti, hogy nem jöhet létre a főhősök között szerelmi kapcsolat, mégis a Zétában és Jancsiban található remény és küzdés által az olvasó is reménykedik a boldog végben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Almási Miklós 2012: A szerelem lehetetlensége. Pozsony: Kalligram Kiadó
2. Gárdonyi Géza 1966: A láthatatlan ember. Budapest: Szépirodalmi Kiadó
3. Gárdonyi Géza 1970: Isten rabjai. Budapest: Szépirodalmi Kiadó
4. Gárdonyi Géza 1974: Titkosnapló. Budapest: Szépirodalmi Kiadó
5. Gárdonyi Géza 2012: Isten rabjai. Budapest: Kossuth Kiadó
6. Gárdonyi Géza ismeretlen levelei néhai Répássy János volt irodalmi professzorához. Közli Tóth Kálmán. Budapest Hírlap, 1926, 36. szám
7. Hegedüs Géza 1955: A magyar irodalom arcképcsarnoka. Budapest: Trezor Kiadó
8. Kispéter András 1970: Gárdonyi Géza. Budapest: Gondolat Kiadó
9. Kusper Judit 2015: A csillagok fényezése. Eger: EKF Líceum Kiadó
10. Lukács György 1977: A történelmi regény. Budapest: Magvető Kiadó
11. Magyar Irodalmi Lexikon I. kötet A-K, szerk. Benedek Marcell 1963. Budapest: Akadémiai Kiadó
12. Margócsy István: „...Égi és földi virágzás tükre...” 2007. Budapest: Holnap Kiadó
13. Molnár Attila 2013: Történelmünk csodálatos ereje. Győr: Publio Kiadó
14. Móra Ferenc 1922: A láthatatlan embernél. Budapest: Világ Kiadó
15. Nagy Sándor 2000: Gárdonyi közelében, dr. Petercsák Tivadar megyei múzeumigazgató. Eger
16. Pintér Jenő 1941: A magyar irodalom története a XX. század első harmadában. Budapest: Stephaneum Kiadó
17. Torday Ákos 1924: A láthatatlan embernél. A Gárdonyi Társaság első Évkönyve
18. Sebestyén Gyula 2016: Gesta Hungarorum. Győr: Szülőföld Könyvkiadó Kft.
19. Szabó Károly 1862: Kézai Simon mester magyar krónikája. Ráth Mór
20. Szerb Antal 1962: A világirodalom története. Budapest: Magvető Kiadó
21. Z. Zalai Sándor 1970: Gárdonyi műhelyében. Budapest: Magvető Kiadó

Internetes források

1.4. A láthatatlan ember arcai

https://drive.google.com/file/d/1nPNJtliMzrR_m5XOMWX_uGWuUM8g8DfF/view

Utolsó megtekintés ideje: 2021.05.03.

2. Gárdonyi Géza Isten rabjai című regénye és kódexek

https://drive.google.com/file/d/1yemiWPR9dHHoJ3GF4KgcDvt-ZR5_0CC0/view

Utolsó megtekintés ideje: 2021.05.03.

3. Király Júlia: A láthatatlan ember arcai (Kiállítás Gárdonyi Gézától), Az Irodalomismeret 2013/1. szám

<http://www.irodalomismeret.hu/archivum/91-archivum/105-2013->

[1?fbclid=IwAR17IZeIbYqyKZiW5P6XV7MaH7oSqs455pecGpzSFI524zMs-fOBLU75Ezk](http://www.irodalomismeret.hu/archivum/91-archivum/105-2013-1?fbclid=IwAR17IZeIbYqyKZiW5P6XV7MaH7oSqs455pecGpzSFI524zMs-fOBLU75Ezk)

Utolsó megtekintés ideje: 2021.04.20.

4. Kispéter András: Gárdonyi Géza

<https://drive.google.com/file/d/1mDqSOMsBsTwwq0yDMv3zWoM5dZKCnmDX/view>

Utolsó megtekintés ideje: 2021.05.03.

5. Korompai János: Egy év Gárdonyi életéből

<https://drive.google.com/file/d/1dfIKtL8hrizq-zD2fkayppT08nq01SUa/view>

Utolsó megtekintés ideje: 2021.05.03.

6. Schöpfin Aladár: Gárdonyi Géza

<https://drive.google.com/file/d/1M2QvU-TXDbt3oJTxAIHypUwNBoGliSa/view>

Utolsó megtekintés ideje: 2021.05.03.

7. Z. Zalai Sándor: Gárdonyi Géza

<https://drive.google.com/file/d/1V9OB9weWru8SgO2FLOy210-06-eAd0sF/view>

Utolsó megtekintés ideje: 2021.05.03.

РЕЗЮМЕ

У дипломній роботі ми детально зупинилися на біографії Гейзи Гардоні, оскільки факти його життя мали безпосередній вплив на два аналізовані нами романи. Крім цього, у творах відобразилися переломний момент, відчуження від людей, яке пережив письменник. Попри це, читаючи його романи, переконуємося, що прозаїк настільки достовірно та яскраво зумів змалювати особистості персонажів, минулі епохи, окремі ситуації, як мало хто був здатен зробити в літературі того періоду. Вважаємо, саме завдяки такій психологічній переконливості романи митця залишаються популярними серед читачів і сьогодні.

Об'єктом нашого дослідження стали романи «Невидима людина» та «В'язні Бога». Крім аналізу захопливого сюжету, ми окрему увагу приділили темі кохання. Ми простежили, як Гейза Гардоні вплітає в історичні романи любовні сюжетні лінії, якими властивостями та рисами характеру наділяє своїх персонажів. Ми з'ясували, як в минулі історичні епохи суспільний стан/суспільне походження людей впливали на вибір їхньої пари. У роботі, застосувавши наші найкращі знання, ми спробували дати відповіді на ці питання.

Для досягнення поставленої мети ми на початковому етапі опрацювали достатній масив наукової літератури. Також ми детально вивчили текст згаданих вище двох романів. В обох творах автор приділив велику увагу любовним почуттям та пов'язаним із ними переживанням. У ході аналізу ми детальніше зупинилися на тих епізодах, вчинках і почуттях персонажів, які важливі в контексті нашої теми. Історичну основу важливо, на наш погляд, розглянути тому, щоби краще зрозуміти обставини обох історій кохання та з'ясувати, чому не могло реалізуватися кохання героїв обох романів – Йончі та Зета – та що давало їм надію. Також ми здійснили порівняльну характеристику романів і їхніх головних персонажів, простеживши подібні риси. Цьому присвячений окремий підрозділ. У ньому ми детально проаналізували образну систему творів, провідні риси характерів провідних персонажів. Ми виділили ті причини, через які в обох романах кохання не змогло реалізуватися. Зрештою, ми простежили тему неможливості кохання, залучивши до аналізу інші романи, в яких об'єктом змалювання стали нереалізовані надії. Історії обох романів є повчальними, розкриваючи, як закохані можуть боротися або втрачати надію. Обидва романи Гейзи Гардоні є захоплюючими й тому, що попри те, що навіть уже з першого розділу читач здогадується, що кохання головних героїв буде

нещасливим, але відданість цьому почуттю і готовність за нього боротися і у випадку Зета, і у випадку Йончі, не можуть залишити читачів байдужими і дають надію на щасливий кінець.

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

Дата перевірки:
18.05.2021 15:23:30 EEST

Дата звіту:
18.05.2021 22:33:05 EEST

ID перевірки:
1007910768

Тип перевірки:
Doc vs Internet

ID користувача:
100006701

Назва документа: Molnár Dominika_Magyar szak_Szakdolgozat_2021

Кількість сторінок: 50
1008002882

Кількість слів: 16666 Кількість символів: 120450

Розмір файлу: 950.32 KB ID файлу:

7.25%

Схожість

Найбільша схожість: 4.66% з Інтернет-джерелом (<https://mek.oszk.hu/00600/00661/00661.htm>)

7.25% Джерелаз Інтернету

62

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

..... Сторінка 52

29.6% Цитат

Цитати

194

Не знайдено жодних посилань

..... Сторінка 53

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

1